

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ
REPUBLIKY**

PLZEŇ 2014

MICHAL ŠTAINC

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ
REPUBLIKY

Autor: Michal Štainc

Vedoucí práce: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.

Studijní program: Právo a právní věda

Obor: Právo

PLZEŇ 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, a že jsem řádně vyznačil prameny, z nichž jsem pro svoji práci čerpal, a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, Únor 2014

.....

Michal Štáinc

Obsah

Úvod.....	6
I. Státoprávní úvahy o uspořádání českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi do roku 1918.....	7
1.1 České země	7
1.1.1 Ruská varianta.....	9
1.1.2 Srbská varianta.....	11
1.1.3 Varianta západního prince.....	13
1.2 Slovensko	13
1.3 Podkarpatská Rus.....	14
II. 28. říjen 1918, ustavení československé republiky a tzv. recepční norma	17
2.1 Cesta k republice.....	17
2.1.1 Clevelandská dohoda	19
2.1.2 Pittsburská dohoda	20
2.1.3 Tříkrálová deklarace.....	21
2.1.4 Washingtonská deklarace	21
2.2 28. říjen 1918	23
2.3 Recepční norma	24
2.4 Martinská deklarace	27
III. Prozatímní ústava a další zákony státoprávní povahy.....	30
3.1 Prozatímní ústava	30
3.1.1 Národní shromáždění.....	30
3.1.2 Prezident republiky	31
3.1.3 Vláda	33
3.2 První schůze Národního shromáždění	34
3.2.1 Zrušení šlechtických řádů.....	35
IV. Státní hranice československé republiky	36
4.1 Prvotní vymezení státních hranic.....	36
4.1.1 Československé pohraničí osídlené českými Němci	37
4.2 Podkarpatská Rus.....	39
4.2.1 Plebiscit amerických Rusínů.....	40

4.3	Hranice Podkarpatské Rusi s Rumunskem	42
V.	Ústava Československé republiky a související zákony	44
5.1	Ústavní listina Československé republiky	44
5.2	Uvozovací zákon.....	45
5.3	Hlava první – Všeobecná ustanovení.....	46
5.4	Hlava druhá – Moc zákonodárná	47
5.5	Hlava třetí – Moc vládní a výkonná.....	49
5.5.1	Prezident	49
5.5.2	Vláda	50
5.5.3	Ministerstva a nižší správní úřady.....	51
5.6	Hlava čtvrtá – Moc soudcovská	51
5.7	Hlava pátá - Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské.....	52
	Závěr	54
	Resumé	56
	Použité zdroje	57
	Knižní literatura.....	57
	Právní předpisy	59
	Příloha	62
	Hlava pátá	62
	Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské.....	62
	Hlava šestá	65
	Ochrana menšin národních, náboženských a rasových	65

Úvod

Cílem této práce bude přiblížit cestu ke vzniku samostatného československého státu a zhodnotit jeho první kroky v pěti kapitolách věnovaných boji Čechů a Slováků za vlastní stát, státním hranicím a ústavním zákonům.

Toto téma je obecně zmapováno poměrně dobře a snad se mi podaří do něj vznést trochu svých vlastních postřehů.

I. Státoprávní úvahy o uspořádání českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi do roku 1918

1.1 České země

První světová válka znamenala zásadní změnu v uvažování české a slovenské politické reprezentace. Té se nyní naskytla příležitost, aby po nenaplněných snahách druhé poloviny 19. století využila světového požáru k uspokojení svých státoprávních nároků. Česká státoprávní tradice, která nevymizela ani za dob hlubokého národního úpadku, a která přežívala jako součást národního vědomí, začala být oživována politickým hnutím doma i v zahraničí.¹ Toto úsilí vyvrcholilo v říjnu 1918 vyhlášením samostatného československého státu.

Vypuknutí světového konfliktu v létě 1914 znamenalo porážku celé české politiky. Válka provázená vlnou nacionalizmu a šovinizmu ve všech válčících státech rozbila všechny české politické předválečné programy a koncepce. V mnohonárodnostním Rakousku² nebyl nacionalismus a šovinismus namířen pouze proti nepřátelským státům, neboť vládnoucí kruhy ve válce spatřovaly příležitost k zúčtování se svými národními protivníky uvnitř habsburské monarchie. Vítězství Ústředních mocností by proto pro českou politiku a pro osudu českého národa znamenalo pohromu.³

Postoj představitelů domácí reprezentace k habsburské monarchii se během války měnil a byl ovlivňován i výsledky na bojištích. Ještě v prvním roce války se myšlenka obnovy české státnosti zdála být spíše utopií. Ostatně, většina českých politiků pokládala rakousko-uherské soustátí za přirozený a vcelku

¹ Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, Linde Praha, a. s., 2003, str. 321

² Termínu „Rakousko“ užívám pro označení Rakousko-Uherska, někdy užívám též označení rakouská, habsburská či podunajská monarchie

³ Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918*. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 15-16

přijatelný rámec pro uplatňování českých národních zájmů a upírala své tužby spíše k poválečné federalizaci Rakousko-Uherska a získání podobného postavení pro Čechy, jakým po rakousko-uherském vyrovnání z roku 1867 disponovali Maďaři.⁴ Takovýto postoj zaujímala i oficiální česká politika, která byla během čtyř válečných let velmi dlouho ponížená a pasivní.⁵ Byla to politika vcelku jednoduchá, založená na myšlence, že Češi si svým loajálním postojem po vítězné válce vymohou spravedlivější postavení v rámci podunajské monarchie a dosáhnou její další federalizace, díky čemuž si budou moci sami spravovat své vlastní záležitosti.

Na počátku války se tak většina českých politických stran orientovala spíše na přežití, na ochranu českých zájmů, byla k habsburskému trůnu vcelku loajální a neusilovala o jeho rozbití.⁶ V zachování po válce reformovaného Rakousko-Uherska spatřovala rovněž určitou hráz před silícím pangermanizmem, kterému by federalizovaný stát dle jejich mínění čelil snáze, než malý stát český. Jako varovný příklad působila silná asimilace lužicko-srbské menšiny v Německém císařství. Určité obavy části domácí politické reprezentace panovaly i z rozpínavosti carského Ruska, přestože to bylo mnohými Čechy pod dojmem své angažovanosti na Balkáně proti Turecku a jeho úsilí udržet tamní národy pod svým vlivem chápáno jako možný budoucí osvoboditel.

Ačkoliv byla většině českých politiků vidina samostatného státu zpočátku cizí a další budoucnost českého národa spatřovala spíše pod žezlem Habsburků, objevila se i malá skupinka osobností zastávající myšlenku samostatnosti, vidících budoucnost českých zemí v odtržení od Rakousko-Uherska.

Již na počátku války byly zformulovány programy, které předpokládaly a požadovaly zničení habsburské monarchie a řešení české a slovenské otázky mimo její rámec. Přestože jejich autory spojovala společná idea, názory na její podobu měli mnohdy odlišné. Nejznámějšími autory těchto plánů byli Karel Kramář, vůdčí osobnost Národní strany svobodomyšlné, známé též jako

⁴ Harna, J. – Fišer, R. *Dějiny českých zemí II. Praha, Nakladatelství Fortuna, 1998, str. 126*

⁵ Peroutka, F. *Budování státu I-II. Praha, Academia, 2003, str. 5*

⁶ Malý, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha, Linde Praha, a. s., 2003, str. 322*

mladočeši, a Tomáš Garrigue Masaryk, vůdce České strany lidové – pokrokové, malé české strany známé též jako strana realistická.⁷

Jak program, který se hlásil k Rakousku, tak program protirakouský provázel českou politiku po celé období války. Zatímco první z nich mohl být formulován veřejně, program usilující o samostatnost, který byl z hlediska habsburské monarchie velezrádný, mohl vzniknout a rozvíjet se pouze v emigraci či ilegalitě.⁸

1.1.1 Ruská varianta

Zejména v prvních válečných letech se naděje mnohých upíraly k Rusku. Obecně lze říci, že mezi Čechy bylo na Rusko pohlíženo veskrze pozitivně a vidina uvedení ruského cara na český trůn se jevila pro řadu lidí jako přijatelnou. K. Kramář, který byl asi nejhrořivějšími zastáncem této koncepce, ve svých úvahách kalkuloval s korunovací příslušníka ruské vládnoucí dynastie svatováclavskou korunou. Vypracoval tzv. Ústavu slovanské říše, která měla být tvořena Ruskem, českým a polským královstvím, a dále pak královstvím srbským, černohorským a carstvím bulharským. V čele tohoto ohromného státního útvaru měl stát ruský car, který by zároveň vládl jako český a polský král. V čele balkánských států měli stanout příslušníci tamních panovnických dynastií.⁹

Za zmínku stojí, že se K. Kramář ve svých úvahách inspiroval v ústavě sjednoceného Německa, která posloužila jako předobraz jeho projektu.¹⁰

Kramářův projekt nepočítal se vznikem samostatného českého nebo československého státu. Jeho autor se domníval, že vzniknuvší státní útvar by disponoval autonomním postavením v rámci velké všeslovanské říše pod vedoucí

⁷ Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 20*

⁸ Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 20*

⁹ Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 23*

¹⁰ Kalvoda J. *Genese Československa. Praha, PANEVROPA Praha s.r.o., 1998, str. 44*

úlohou Ruska, kde by si Češi do jisté míry sami spravovali své vlastní záležitosti.¹¹

Z mezinárodněprávního hlediska by se tak patrně jednalo o monarchistickou reálnou unii, v níž by rozhodující moc náležela Rusku a český stát by měl jen velmi omezenou autonomii ve vnitřní správě a to bez jakýchkoliv záruk.

Kompetence ústřední moci v této říši měly být podle Kramářovy vize značné. Ruský car měl reprezentovat stát navenek, vyhlášovat válku a uzavírat mír, jmenovat a přijímat diplomatické zástupce, uzavírat smlouvy a spojenecké pakty, jmenovat společného ministra války a ministra zahraničí, který by byl zároveň říšským kancléřem. Car měl v českém a polském království jmenovat své místodržitele, kteří by ho v době své nepřítomnosti zastupovali a na jejich návrh měl jmenovat ministerské předsedy a ministry v jednotlivých zemích říše. Car měl mít rovněž právo jmenovat náčelníky generálních štábů armády a loďstva i všechny velitele armádních sborů. V českém a polském království by jako hlava státu velel armádě během války i míru, v balkánských královstvích pouze za války. Rovněž většina z čtyřiceti dvou členů společné říšské vlády měla být jmenována carem, zbylých osm členů měli nominovat balkánští monarchové. V třistačlenném parlamentu mělo mít s celkovými 175 poslanci taktéž rozhodnou úlohu Rusko. Na české království mělo připadnout 30 zástupců.¹² Projekt také řešil otázku Slovenska, které mělo být začleněno do českých zemí rozšířených o Kladsko a Lužici. Území Srbska mělo být rozšířeno přičleněním všech území obydlených Slovany na jihu rakousko-uherské říše a splnutím Istrie s Terstem a západními Uhrami, takže by nakonec hraničilo s českým královstvím.¹³

Rovněž T. G. Masaryk do určité doby uvažoval o tom, že by se českým králem mohl stát některý Romanovec. Domníval se, že Rusko bude hlavním mocenským faktorem, jak při vzniku našeho nového státu, tak při jeho budoucím

¹¹ Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918*. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 23

¹² Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918*. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 23-24

¹³ Kalvoda J. *Genese Československa*. Praha, PANEVROPA Praha s.r.o., 1998, str. 44

mezinárodně politickém zajištění. Ve svých koncepcích však, na rozdíl od Kramáře, počítal s úplnou samostatností českých zemí a Slovenska ve společném státě, který měl být naprosto svrchovaným a plně suverénním.¹⁴

Obě varianty těchto vizí propojení budoucího českého státu s Ruskem ovšem začaly postupem času slábnout. První varianta po porážce ruské armády u Gorlice¹⁵ a po zatčení a uvěznění jejího nejhrolivějšího zastávce K. Kramáře,¹⁶ druhá pak po Únorové revoluci v Rusku a nucené abdikaci cara Mikuláše II.¹⁷

1.1.2 Srbská varianta

Kromě varianty spojení naší budoucí státnosti s Ruskem existovala i zpočátku méně významná úvaha o spojení naší poválečné budoucnosti se Srbskem. Sílicí úspěchy Centrálních mocností na východní frontě a pozdější bolševizace Ruska zapříčinily, že tyto úvahy počaly stále více nabývat na síle. Oporu našly po určitou dobu i u T. G. Masaryka, který tento směr budoucího vývoje považoval za možný, a o kterém se například zmiňuje ve svém memorandu pro britského ministra zahraničí z května 1915.¹⁸

Samostatný český stát měl být v těchto úvahách monarchií v personální unii se Srbskem. Myšlenka to nebyla nezajímavá. Takovýto státní útvar s převládajícím slovanským etnikem by se na evropském poli mohl stát silným hráčem s aspiracemi na středoevropskou i balkánskou hegemonii, snáze by pak odolával případným rakouským a maďarským revizionistickým snahám a Čechům by se navíc vyplnily jejich odvěké touhy po moři, jelikož nově vzniknuvší stát

¹⁴ Galandauer J. *Vznik Československé republiky 1918. Praha, Nakladatelství Svoboda, 1988, str. 43*

¹⁵ Bitva u Gorlice v květnu 1915 vedla k celkovému zhroucení ruských linií, následkem čehož se fronta posunula o 200-500 kilometrů na východ a možnost proniknutí ruských vojsk do českých zemí přestala být aktuální.

¹⁶ Soudní proces trval od prosince 1915 do července 1916. K. Kramář byl odsouzen k trestu smrti pro velezradu a vyzvědačství. Trest mu byl později změněn na dvacet let vězení. V červenci 1917 byl na základě amnestie císaře Karla I. propuštěn z vězení.

¹⁷ 15. března 1917 Mikuláš II. abdikoval a předal korunu svému bratrovi Michailovi, který již následujícího dne rezignoval, aniž by určil svého nástupce.

¹⁸ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 34*

v těchto úvahách zahrnoval i rozsáhlé dalmatské a černohorské pobřeží, které by mu připadlo díky spojení Srbska s ostatními jihoslovanskými státy s výjimkou Bulharska.

Realizaci takového plánu však stál v cestě zřejmě zásadní problém. Jeho realizace by totiž závisela na vytvoření územního koridoru spojujícího obě části budoucího státu. Zamýšlený územní koridor by však nutně procházel mezi teritorií Rakouska a Maďarska, čímž by tyto státy nejenže připravil o společnou hranici a byl by tak pro ně bezpochyby neakceptovatelný, ale navíc by zahrnoval území historicky nikdy nepatřící k českým zemím, Srbsku, Chorvatsku či Slovinsku, které bylo vesměs obýváno neslovanským etnikem, jež by se svým začleněním do takového státu stěží souhlasilo.

Z vojenského hlediska by se dal koridor velmi obtížně bránit a patrně by se stal zdrojem napětí celého regionu. Opomeneme-li navíc i neochotu spojeneckých velmocí, které by z této varianty asi nebyly příliš nadšeny, protože nový stát by mohl ohrožovat jejich mocenské zájmy v oblasti a z rodící se monarchie by se mohl stát nechtěný konkurent, uvažovaná monarchie by se dozajista potýkala s obrovskými problémy politického a ekonomického rázu. Srbsko, Království SHS i předválečnou Jugoslávii proslavila obrovská vnitřní politická nestabilita, kdy se životnost vlád v zemi pohybovala v půlročních intervalech.

Zaostalé a válkou zruinované srbské hospodářství by si také jistě vyžádalo enormní finanční injekce z průmyslově vyspělých českých zemí, které se po válce musely soustředit nejen na svoji vlastní obnovu, ale musely na nohy postavit také převážně agrární Slovensko a takřka ve středověku žijící Podkarpatskou Rus. Ke všemu se přidával agresivní srbský nacionalismus vládních kruhů a snaha asimilovat nesrbské obyvatelstvo. Tedy něco, co bylo zcela v rozporu s ideály československého odboje.

Poté, co se ukázalo, že spojení obou teritorií koridorem je z mezinárodního hlediska nerealizovatelné, přestala česká protihabsburská reprezentace koncipovat své plány tímto směrem.

1.1.3 Varianta západního prince

Přibližně ještě v roce 1916 panovala mezi zastánci odtržení a samostatnosti českých zemí od Rakousko-Uherska názorová shoda na tom, že budoucí stát bude mít formu monarchie. Na místo krále připadali v úvahu princové z královských dynastií belgických, dánských, anglických či italských.

Suverénní monarchie v čele s panovníkem ze západoevropského rodu by dost možná snáze nacházela kontakty a podporu u západních evropských demokracií. Je ale otázkou, jaký vztah by si příslušník takového rodu k budoucí vlasti vytvořil, i jaký by byl postoj občanů nového státu k němu samému. V převážně rusofilsky a slovanofilsky naladěném obyvatelstvu by se takovému králi nejspíše stejných ovací, jako např. některému Romanovci, či příslušníkovi některé ze srbských královských rodin, nedostalo.

Tak jako tak, i tyto úvahy zůstaly pouze na papíře, či v hlavách svých autorů a i T. G. Masaryk tento koncept postupně zavrhl.

Pokud budeme ideu některého západního prince na českém trůnu ještě považovat za poměrně reálnou a realizovatelnou, jiná úvaha měla k realizaci podstatně dále. V některých kruzích se totiž jako o možném českém králi krátce uvažovalo i o osobě samotného T. G. Masaryka. Ten takové úvahy ovšem již v zárodku odmítl, a tak se tato myšlenka stala pouze jakýmsi posledním pověstným kamínkem v nerealizované české monarchistické mozaice.

1.2 Slovensko

Rovněž slovenští politici si od počátku války uvědomovali, že na jejím výsledku budou záviset další osudy Slováků. Na jejím začátku, kdy bylo vyhlášeno stanné právo, zpřísněn vojenský režim a zavedena cenzura, se rozhodli zaujmout stejný postoj jako většina českých politických stran a vyhlásili

politickou pasivitu, která měla slovenské představitele uchránit před zásahy vládní moci a také zabránit tomu, aby od nich vláda vyžadovala veřejné projevy loajality.

Co nemohli Slováci projevít doma, projevili otevřeně v zahraničí, a to hned v prvních dnech války. Slovenská liga ve Spojených státech¹⁹ uveřejnila 10. září 1914 memorandum,²⁰ ve kterém žádala pro slovenský národ důslednou samosprávu a právo na sebeurčení. To bylo deklarováno, nicméně jeho konkrétní podoba zůstala otevřená. Byl to však první otevřený signál k rozchodu s Uherskem.

Představitelé Slovenské ligy uvažovali o různých možnostech budoucího uspořádání. Vedli jednání s jinými národními komunitami ve Spojených státech a východisek se v jejich úvahách nabízelo hned několik. Slovenská autonomie v rámci Uherska, vytvoření federace polsko-česko-slovenské, či pouze polsko-slovenské a uvažovalo se taktéž o možnosti spojit Slovensko nějakým způsobem s Ruskem. Prosadilo se však řešení nejperspektivnější – spojení s Čechy ve společném československém státě, které postupně získávalo souhlas Slováků doma i v zahraničí.²¹

1.3 Podkarpatská Rus

Postavení uherských Rusínů se na začátku války i během ní v řadě směrů od ostatních slovanských národů Rakousko-Uherska lišilo. Vedle tíživé ekonomické situace to bylo zejména stupněm národního uvědomění a také intenzitou požadavků vůči uherské vládě, týkajících se výraznější změny jejich postavení v rámci monarchie.

Přestože se ve druhé polovině 19. století objevilo několik projektů na změny státoprávního uspořádání Rusínů, na přelomu století i před vypuknutím

¹⁹ Organizace sdružující slovenské krajanské spolky. Založena roku 1907 v Clevelandě v USA. Jejím cílem bylo stmelit Slováky v Americe, zároveň však také podporovat slovenské národní hnutí v Uhrách.

²⁰ *Memorandum o postavení Slováků v Uhersku*

²¹ Kováč, D. *Dějiny Slovenska. Praha. Nakladatelství Lidové noviny, 2002, str. 164*

světové války a během ní neměli rusínští politici žádné konkrétní představy, jak řešit své státoprávní postavení v Uhrách, případně i mimo ně. Měli pouze jistou vizi zlepšení kulturního a materiálního postavení svého lidu. Byli přesvědčeni, že tuto vizi lze uskutečnit kulturní a církevní autonomií v rámci Uher. Přesto, ani přes pro monarchii nepříznivý vývoj válečného konfliktu, nikdy nezformulovali a nepřednesli své požadavky vůči uherské vládě a parlamentu.²²

Požadavek na sebeurčení tak za Rusíny přednesl 19. října 1918 v uherském parlamentu až slovenský poslanec Ferdiš Juriga, který v něm odmítl právo uherské vlády řídit osudy slovenského národa a zároveň řekl, že *„slovenský národ jako národ slávského rodu totéž právo na sebeurčení žádá pro naše slovanské bratry v Uhrách, jmenovitě pro Srby, Chorvaty, pro Rusy v Uhrách, kteří jak známo, se kvůli politováníhodným poměrům v Uhrách nemohou ozvat, avšak o své právo na sebeurčení se hlásí i oni právě tak jako všechny ujařmené národy světa“*.²³

Rusínská politika, pokud se o ní dá vůbec hovořit, mohla s blížícím se koncem války uvažovat o několika variantách státoprávního uspořádání Podkarpatské Rusi, které se jejich představitelé více či méně snažili uvést do života. Každá z nich vycházela z jistých daností předchozího vývoje tohoto území, resp. rusínského obyvatelstva v Uhrách a jednalo se o následující úvahy a koncepce:

- Podkarpatská Rus jako autonomní součást Maďarské republiky
- Podkarpatská Rus jako samostatný stát
- Podkarpatská Rus jako součást sjednocené Ukrajiny
- Podkarpatská Rus jako součást ruské říše

²² Švorc, P. *Zakletá zem Podkarpatská Rus 1918-1946. Nakladatelství Lidové noviny. 2007, str. 33*

²³ Švorc, P. *Zakletá zem Podkarpatská Rus 1918-1946. Nakladatelství Lidové noviny. 2007, str. 33*

- Podkarpatská Rus jako součást československého státu²⁴

O začlenění Podkarpatské Rusi do Československé republiky blíže pojednám v kapitole o státních hranicích.

²⁴ Švorc, P. *Zakletá zem Podkarpatská Rus 1918-1946. Nakladatelství Lidové noviny. 2007, str. 34*

II. 28. říjen 1918, ustavení československé republiky a tzv. recepční norma

2.1 Cesta k republice

K prosazení republikánské státní ideje budoucího nezávislého Československa bylo nutno nejprve překonat původní koncepty monarchistické. Měrou vrchovatou se tak stalo úsilím zahraničního československého odboje a především osobností T. G. Masaryka, který byl v tomto konání rovněž ovlivněn vývojem mezinárodněpolitické situace. Masaryk se stal hlavou zahraničního odboje (Rakousko-Uhersko opustil v lednu 1915) a byl to on, kdo svými činy a teoretickými postuláty zahraniční akci de facto ovládal. Zatímco domácí odbojovou činnost ochromilo uvěznění jejich čelních představitelů, zejména K. Kramáře a A. Rašína,²⁵ a rovněž sílící aktivismus spojený se servilitou k habsburské monarchii v řadách české politické reprezentace v prvních letech války, stával se T. G. Masaryk stále zřetelněji hlavním představitelem československého odboje jako celku, a tak určoval i směr osvobozeneckých snah.

Představy o státní formě československého státu a jeho zahraničněpolitické orientaci prošly v Masarykových projektech značným vývojem. Mezníkem pro ně byly ruská únorová revoluce a Velká říjnová revoluce. Od pádu carského režimu pak již T. G. Masaryk nepředpokládal, že by nový československý stát byl monarchií.²⁶

T. G. Masaryk svůj prvotní program nezávislého Československa předestřel již v říjnu 1914 historikovi a odborníkovi na problematiku Slovanů v Rakousku-Uhersku, (siru) R. W. Seton–Watsonovi, který jej zachytil ve formě memoranda pro britskou vládu.²⁷ V osobě Seton-Watsona našel T. G. Masaryk

²⁵ Stejně jako K. Kramář byl i A. Rašín v červenci 1915 odsouzen k trestu smrti pro velezradu a vyzvědačství. Trest mu byl později změněn na deset let vězení. V červenci 1917 byl na základě amnestie císaře Karla I. propuštěn.

²⁶ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 43*

²⁷ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 32*

spojence, jehož přínos pro českou věc byl značný. Tento mladý politik a zastánce nezávislosti slovanských národů v rakousko-uherském soustátí byl prostředníkem mezi T. G. Masarykem a rozhodujícími kruhy britského impéria. Jako člen zpravodajské služby válečného kabinetu a oddělení nepřátelské propagandy se spolupodílel na důležitých rozhodovacích procesech, při kterých uplatňoval proslovanské postoje, čímž přiměl britskou zahraniční politiku k hlubšímu zaměření se na národnostní otázku v habsburské monarchii a státotvorné snahy některých jejích národů. Díky svým bohatým osobním kontaktům na exponované osoby nejen britské politické scény, tak neocenitelně pomohl při budování československého odboje.

Jak již bylo zmíněno, Masarykovy úvahy o budoucím uspořádání se během čtyř válečných let měnily. Svůj původní návrh T. G. Masaryk postupně modifikoval, upravoval a přizpůsoboval nejen v závislosti na vývoji války, ale i podle předpokládaného vkusu adresáta. Tak například v memorandu určeném francouzské vládě z února 1916 uvádí, že republikánský režim, požadovaný zpočátku jen radikály, nabývá stále více příznivců a dále, že spojení československého státu s Francií by mohlo být obdobné unii jako mezi Anglií a Kanadou či jinými anglickými koloniemi.²⁸

V memorandu z téhož měsíce pro italskou vládu zase zdůrazňuje, že budoucí československý stát bude spojencem Itálie a při poradě se zástupci Svazu československých spolků na Rusi a československé střelecké brigády v červenci 1916 zase zdůrazňuje prioritu ruského politického zájmu pro konstrukci československého státu.²⁹ Ve změnách a doplňcích se tedy odrážela diplomatická taktika a dále ohledy ponejprv na smýšlení části české domácí politiky, později na smýšlení a náladu československých krajanů a zajatců a ještě později na smýšlení československých legionářů v zahraničí.³⁰

Masarykovo takticko-diplomatické počínání bylo motivováno dobrým úmyslem osvobodit ujařmené národy Rakouska od nenáviděného režimu a patrně

²⁸ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 38*

²⁹ tamtéž

³⁰ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 34*

nebylo v diplomatických kruzích nijak neobvyklým. Přesto si po delším zamyšlení dovolím říci, že by se o něm dalo hovořit i jako o lehce kontroverzním. Z mého pohledu jej legitimizuje fakt, že v překotných dějinných událostech, které evropský kontinent postihly, daly se takové diplomatické úskoky omluvit, pokud měly přispět k zjednání letité křivdy na národech rakouské monarchie, a pokud měly za cíl přinést svobodu miliónům lidí uvnitř státu, jenž se měl zakrátko stát zdrojem nových a svěžích ideálů.

2.1.1 Clevelandská dohoda

V říjnu 1915 vznikl Český komitét zahraniční, který se stal centrem zahraničního odboje Čechů a Slováků. V únoru 1916 byl přetvořen na Československou národní radu s T. G. Masarykem jako jejím předsedou. Oporou Československé národní rady byli krajané žijící v cizině, zejména pak Češi a Slováci žijící v USA, kteří odbojové hnutí podporovali finančně. Cílem Komitétu i Rady bylo především přesvědčovat vedoucí osobnosti států dohodových mocností pro československý národní program.

Pro zahraniční odboj byl kromě podpory krajanů za hranicemi podunajského soustátí nezbytně důležitý i další moment, a sice zrod československých legií, jakožto ozbrojené složky odboje.

Velký význam mělo jednání amerických krajanských spolků,³¹ z něhož vzešla 22. října 1915 tzv. Clevelandská dohoda. V ní se představitelé amerických Čechů, reprezentovaní Českým národním sdružením, a amerických Slováků, reprezentovaných Slovenskou ligou, dohodli na programu samostatnosti na základě spojení obou národů na federativním principu s rozsáhlou autonomií pro Slovensko.³² O tom, zda má být společný stát republikou nebo monarchií, se obsah dohody nezmiňoval. Ze čtvrtého bodu dohody, který jako formu vlády

³¹ Počet občanů USA českého a slovenského původu se v roce 1914 odhadoval na 2 miliony, nepočítaje přibližně čtvrtmilionovou diasporu Rusínů

³² Čapka, F. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha. 1999, S 598

předpokládal „*personální unii s demokratickým zřízením státu, podobně jako v Anglicku*“,“ by se dalo spíše usuzovat na monarchii.

Zahraniční odboj se s přibývajícím válečnými roky stále silněji ocital pod vlivem republikanismu. Po abdikaci Mikuláše II.³³ a uzavření brestlitevského míru dne 3. března 1918 mezi Ruskem, Německem a Rakousko-Uherskem se fakticky definitivně zhroutily plány části odboje na české království s Romanovcem na trůně. Příklon k republikánské podobě budoucího státu byl však již tehdy značný. Představitelé zahraničního odboje v čele s T. G. Masarykem, E. Benešem a M. R. Štefánikem začali své myšlenky k republikánské formě zřízení upírat již někdy od konce válečného roku 1916. Ovlivněni byli modelem Francouzské republiky a americkým republikánským zřízením a rozhodli se budoucí Československo postavit na obdobných základech.

2.1.2 Pittsburská dohoda

Po negativních zkušenostech s habsburskou monarchií, uvědomujíc si navíc problémy jiných panovnických rodů v Řecku, či Rumunsku, rozhodli se představitelé zahraničního odboje projektovat státní myšlenku již jen na republikánském konceptu. Výsledkem této činnosti byla tzv. Pittsburská dohoda uzavřená mezi Českým národním sdružením, Svazem českých katolíků a Slovenskou ligou, jako představiteli amerických krajanů za přítomnosti předsedy Československé národní rady T. G. Masaryka. Stalo se 30. května 1918.

V dohodě samé je již obsažena idea spojení Čechů a Slováků ve společném státě s autonomií pro Slovensko a jasně stanoveno, že československý stát bude republikou s demokratickou ústavou, přičemž Slovensko bude disponovat vlastní vládou, administrativou, sněmem a soudy se slovenštinou jako úředním jazykem. Dohoda pak nechala podrobná ustanovení s dalšími záležitostmi v pravomoci orgánů nového státu. Ty však posléze rozhodly o ústavě

³³ Na svůj trůn abdikoval Mikuláš II. dne 15. března 1917. Korunu předal svému bratru Michailovi, který následujícího dne rezignoval, aniž by určil svého nástupce, čímž v Rusku skončila vláda dynastie Romanovců.

i vnitřním uspořádání odlišně, necítíce se Pittsburskou dohodou vázány, vzhledem k tomu, že Pittsburská dohoda vyjadřovala pouze ideje zahraničního odboje bez vazby na domácí prostředí a poměry v zatím ještě reálně neexistujícím státě.

2.1.3 Tříkrálová deklarace

Domácí odboj, zaktivovaný po nástupu císaře Karla I. na trůn,³⁴ už předtím reagoval na tehdejší poměry v Rakousku-Uhersku vydáním tzv. Tříkrálové deklarace 6. ledna 1918. Toho dne se v Praze sešli čeští říšští poslanci a poslanci všech tří zemských sněmů s výjimkou těch, kteří byli zvoleni do velkostatkářské kurie, aby demonstrativně vyjádřili svůj nesouhlas s nepřizváním zástupců českého národa na mírová jednání do Brestu Litevského.³⁵

Z následného jednání vzešel dokument, který se svým významem dá považovat za vrchol domácího odboje. Deklarace již neobsahovala žádné náznaky loajálnosti vůči Rakousku-Uhersku. Čeští poslanci, jako zástupci českého národa, v ní požadovali právo národů na sebeurčení a samostatný československý stát, o jehož formě text mlčí. Tříkrálová deklarace způsobila na předlitavské politické scéně otřes a ministerský předseda předlitavské vlády E. S. von Feuchtenegg ji nechal zkonfiskovat a prohlásit za velezrádný čin.³⁶

2.1.4 Washingtonská deklarace

Události rychle spěly ke svému rozuzlení. Na podzim 1918 už bylo více než jasné, že Centrální mocnosti na vítězství ve válce dosáhnout nemohou. Ekonomická a sociální situace ve válkou zbídačeném Rakousku byla velice tíživá. Přestože vyčerpané obyvatelstvo trápil hlad, potraviny i průmyslové zboží byly nadále odváženy do Rakouska a na frontu.

³⁴ Františka Josefa I. nahradil v čele státu po jeho úmrtí v listopadu 1916

³⁵ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 150*

³⁶ Galandauer, J. *Vznik Československé republiky 1918. Nakladatelství Svoboda. 1988, str. 152*

Dne 14. října 1918 vypukla na popud radikálních socialistů generální stávka, jejímž účelem bylo zamezit dalšímu vývozu potravin a zásob a tím ochromit rakousko-uherské válečné úsilí.

Toho samého dne se Československá národní rada jako nejvyšší orgán zahraničního odboje prohlásila za prozatímní československou vládu a 18. října 1918 vydala v Paříži tzv. Washingtonskou deklaraci,³⁷ která vyhlášovala nezávislost Československa. Tento dokument sesazoval Habsburky z českého trůnu a vylučoval jejich další vládu v Československu. Přihlásil se k ideálům moderní demokracie a principům lidských a občanských práv a uvedl hlavní zásady československého státu, přičemž konečné rozhodnutí o podobě ústavy mělo náležet zvoleným zástupcům na půdě parlamentu. Podle těchto zásad měl být budoucí československý stát republikou. Zaručovala se úplná svoboda svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a rovněž právo shromažďovací a petiční. Mělo dojít k odluce církve od státu, hlasovací právo mělo být všeobecné, přičemž ženy měly být postaveny politicky, sociálně i kulturně na roveň mužům. Práva menšin byla zaručena rovněž. Stát měl mít formu parlamentární při vyloučení šlechtických výsad, jež měly být zrušeny. Slíbeny byly rovněž rozsáhlé sociální a hospodářské reformy společně s vyvlastněním velkostatků. Přiznáno bylo právo na referendum a zajímavou je věta nahrazující stále vojsko milicí.

O devět dní později (27. října) spatřila světlo světa diplomatická nota ministra zahraničních věcí Rakousko-Uherska hraběte G. Andrásyho vyslovující bezpodmínečné přijetí podmínek prezidenta Spojených států amerických, W. Wilsona, stanovených jako podmínka pro jednání o příměří. Andrásyho nota byla posledním krokem, jak alespoň nějakým způsobem udržet habsburskou monarchii, či její eventuální zbytek, při životě. Situace se vyvinula tak, že americký prezident W. Wilson ve své notě z 18. října 1918 odmítl přijmout mírovou nabídku

³⁷ T. G. Masaryk ji doručil prezidentovi USA W. Wilsonovi, který na jejím základě vyzval rakouskou vládu k jednání přímo s československou vládou v Paříži.

Rakousko-Uherska, které bylo ochotno akceptovat jeho „Čtrnáct bodů“³⁸ obsahujících mimo jiné požadavek autonomie pro národy podunajského soustátí.

V momentě, kdy byla Česká národní rada uznána Spojenými státy a Francií de facto za československou vládu, by ovšem byla nabídnutá autonomie pro Čechy a Slováky málo. Měli to být oni sami, kdo měl rozhodnout o svém dalším osudu. Vzhledem ke katastrofálním válečným neúspěchům nezbývalo habsburské diplomacii nic jiného, než prostřednictvím Andrásyho nóty souhlasit s Wilsonovými podmínkami z 18. října, a tím se smířit se vznikem nástupnických států v naději, že alespoň něco se podaří zachránit.

2.2 28. říjen 1918

Do Prahy dorazila Andrásyho nóta až 28. října. Před jedenáctou hodinou se na redakci Národní politiky³⁹ na Václavském náměstí objevil nápis „příměří“. Ten byl později přelepen textem nóty a zpráva o ní se rychle rozkřikla. Pražané si nótu milně vyložili jako kapitulaci znamenající pád nenáviděného mocnářství a začali spontánně oslavovat nezávislost. Objevily se národní vlajky, hloučky Pražanů se slévaly v desetitisícové, později stotisícové davy, které strhávali odznaky staré monarchie. Vše za přihlížení úradů a ozbrojených složek mocnářství, které se proti takové vlně neodvážily zasáhnout.⁴⁰

Na několika místech docházelo k překotným koktavým projevům více méně neznámých řečníků o obnovení suverénního státu. V ulici Na Příkopěch byla davem poznána osoba I. Zahradníka,⁴¹ který byl jásajícím davem vyzdvižen

³⁸ Čtrnáct bodů prezidenta Wilsona byl program amerického prezidenta W. Wilsona vyřčený na zasedání Kongresu 8. ledna 1918. Týkal se mezinárodního uspořádání světa po první světové --> válce z hlediska postoje Spojených států. Body 1-5 se věnují zásadám poválečné spolupráce, body 6-13 hovoří o vytvoření poválečného uspořádání světa na základě zásady sebeurčení národů a vzniku etnických státních hranic nezávisle na výsledcích války, poslední bod č. 14 se týká vzniku mezinárodní organizace.

³⁹ Český konzervativní deník, vydávaný v letech 1883–1945 tiskařským a vydavatelským závodem Politika v Praze.

⁴⁰ Klimek, A. *Vítejte v První republice. Praha. Havran, s.r.o., 2003. str. 16*

⁴¹ Politik, diplomat a knihovník. Katolický kněz, později přijal pravoslaví. Předválečný poslanec říšské rady a člen Národního výboru. Byl prvním československým ministrem železnic.

na ramena a záhy, to již ozdoben slovanskou trikolorou, kráčel v čele zástupu k soše svatého Václava. Tam, před jásajícími davy, z jeho úst zazněl první sofistikovaný projev o splnění staletých přání českého národa. Později se I. Zahradník nechal odvést na nádraží Františka Josefa (dnešní Hlavní nádraží), kde prohlásil, že se jménem Národního výboru ujímá správy státních drah a podnikl železničáře, aby strhali symboly monarchie, a telegrafním spojením nechal všem českým stanicím odeslat zprávu: „*Československý stát proklamován dnes o 11. hod. u sochy sv. Václava na Václavském náměstí. Odstraňte ihned všechny znaky a značky bývalého státu rakousko-uherského. Do Vídně a do Německa všechno zboží zadržte... Nazdar! Dr. Zahradník.*“⁴² V řadě obcí pak tato zpráva zvedla vlnu podobných převratů, jako ten pražský.

2.3 Recepční norma

Zvěsti o situaci na Václavském náměstí zastihly mezitím vedení Národního výboru ve složení A. Švehla, A. Rašín, F. Soukup, J. Stříbrný a V. Šrobár při přebírání Obilného ústavu. Pánové nelenili, a zatímco budoucí ministr železnic I. Zahradník hřímal z podstavce sochy sv. Václava k masám, prohlašující samostatnost na Habsburcích: „*Navždy trháme pouta, v nichž nás týrali věrolomní, cizáctí a nemravní Habsburkové. Jsme svobodni...*“⁴³, chopili se na zemském místodržitelství správy země. Již v odpoledních hodinách publikovali provolání, ve kterém vstupuje stát československý v řadu samostatných a svobodných států světa. Národní výbor se v něm jmenoval za prozatímní vládu a apeloval na lid, aby zachovával osobní svobodu a soukromý majetek. Slovní stylizace dokumentu je na četných místech košatě kaširovaná a nepostrádá prvky národního patosu pochopitelného při takové příležitosti. Tím, že lid nadšeně jejich provolání přijal, došlo k legitimizaci a dokončení procesu vzniku Československé republiky jako takové.

⁴² Klimek, A. Vítejte v První republice. Praha. Havran, s.r.o., 2003. str. 17

⁴³ Klimek, A. Vítejte v První republice. Praha. Havran, s.r.o., 2003. str. 17

Po tomto aktu stihl ještě v podvečer 28. října Národní výbor vydat první ústavní zákon nezávislého státu „o zřízení samostatného státu československého“, později publikovaného pod číslem 11/1918 Sb., jehož autorem byl v té době již amnestovaný A. Rašín. Tzv. recepční norma či recepční zákon je již konkrétnější než předchozí provolání, když stanoví nejen, že „*Samostatný stát československý vstoupil v život*“, ale vyjadřuje se v článku prvním i k jeho budoucí podobě: „*Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži.*“

Pro právní jistotu obyvatel je důležitý článek druhý, ukládající prozatímní platnost všech dosavadních zemských a říšských zákonů a nařízení, čímž byl v zájmu společenské stability do nově vytvářeného státního celku recipován rakouský a uherský právní řád, což vedlo k vzniku tzv. právního dualismu, kdy jiný právní (a správní) systém fungoval v českých zemích a jiný na Slovensku a posléze i na Podkarpatské Rusi.

Článek třetí pak podřizuje veškeré úřady v zemi Národnímu výboru, jakožto představiteli československého národa a vykonavateli státní svrchovanosti.

Recepční norma byla prvním zákonem vyhlášeným Národním výborem. Ve sbírce zákonů byla ovšem publikována až pod číslem 11, neboť před něj bylo zařazeno ještě deset zákonů, které byly přijaty Národním výborem dne 2. listopadu 1918. Pod číslem 1/1918 Sb. byl zveřejněn tzv. publikační zákon,⁴⁴ jímž se upravovalo vyhlásování zákonů a nařízení ve Sbírce zákonů a nařízení nového československého státu. Pod číslem 2/1918 Sb. byl zveřejněn zákon o zřízení nejvyšších správních úřadů,⁴⁵ kterým bylo zřízeno dvanáct nejvyšších správních úřadů (de facto ministerstev), jako například úřad pro věci zahraniční, úřad pro správu spravedlnosti, či úřad pro správu průmyslu, obchodu a živností. Ze zbylých osmi zákonů publikovaných ve Sbírce zákonů před recepčním zákonem bych ještě zmínil zákon o zřízení Nejvyššího správního soudu⁴⁶ a zákon o zřízení Nejvyššího

⁴⁴ Zákon č. 1/1918 Sb. z. a n., jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení

⁴⁵ Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém

⁴⁶ Zákon č. 3/1918 Sb. z. a n., o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů

soudu.⁴⁷ Předpoklady pro výkon samostatného československého soudnictví tím byly položeny.

Přes svoji stručnost (pouhých pět článků) představuje recepční norma zásadní zvrát, který se onoho dne v ústavním životě českého národa udál. Přetrhány byly všechny smlouvy a závazky, které vázaly národ k panující dynastii a k ostatním částem habsburské monarchie. Odstraněny byly všechny výsady, výsostná i vladařská práva a vše, co doposud ústavně i právně dělilo území Slovenska a zemí koruny České.⁴⁸

Z bývalé ústavy únorové a prosincové pro Předlitavsko, v Zalitavsku pak ze zákonných článků z let 1687, 1722, 1723, 1790, 1791, 1847, 1848 a 1867 a jiných, zůstalo jenom to, co neodporovalo novému ústavnímu zákonu. Padla tak mimo jiné i pragmatická sankce, říjnový diplom, patent z 26. února 1861 a zákony z 21. prosince 1867 o říšském zastupitelstvu, říšském soudu a z veliké části též o moci vládní a výkonné. Dále pak celé rakousko-uherské vyrovnání z roku 1867, atd. To vše sice nebylo v zákoně ze dne 28. října vysloveno, bylo to však v českých zemích pokládáno za samozřejmost, stejně jako to, že stejné ochrany, kterou v platnosti zachované říšské zákony a nařízení poskytovaly občanům monarchie, dostane se jeho občanům i ve státě novém.⁴⁹

Takto samozřejmý stav nepanoval na Slovensku, kde později V. Šrobár, jakožto první ministr pro správu Slovenska, jehož úkolem bylo zajistit politické a administrativně právní začlenění Slovenska do nové republiky, oznámil, že tamní poměry vyžadují, aby bylo co nejdříve vysloveno, že zákony, které dříve hájily uherského státu a monarchie, jsou nyní určeny, aby ochraňovaly státu československého. Proto došlo dne 23. července 1919 k vydání zákona č. 449/1919 Sb.⁵⁰ o zákonné ochraně Československé republiky, jako doplňku ústavního zákona ze dne 28. října 1918, jenž odstraňuje ze zákonodárství všechny reminiscence na bývalou monarchii, a dále pak zákona č. 64/1918 Sb.⁵¹ o

⁴⁷ Zákon č. 5/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizuje nejvyšší soud

⁴⁸ První ročenka národního shromáždění československého. Praha. 1919, str. 216

⁴⁹ První ročenka národního shromáždění československého. Praha. 1919, str. 216

⁵⁰ Zákon č. 449/1919 Sb. z. a n., o zákonné ochraně Československé republiky

⁵¹ Zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku

mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku z desátého prosince 1918, který podrobněji vytyčuje důsledky převratu v oboru ústavy a veřejné správy na Slovensku.⁵²

V notářském řádu byly provedeny úpravy zvláštním zákonem č. 155/1919 Sb.,⁵³ ze dne 18. března 1919, kde byl odstraněn zejména titul „c. k.“ a říšské znaky z notářských pečeti i notářská přísaha (pro zajímavost uvádím její podobu: *"Přisahám, že budu Československé republice vždy věren a vlády její poslušen, že budu veškeré zákony a platná nařízení zachovávatí a svůj úřad jako notář podle zákonných ustanovení rádně a svědomitě zastávatí."*⁵⁴).

2.4 Martinská deklarace

Národně-osvobozenecké hnutí na Slovensku nebylo tak silné a aktivní. Zatímco v Čechách byla od začátku roku touha po svobodě několikrát vyjádřena, Slovensko mlčelo do poslední chvíle, což bylo dáno složitější národní a politickou situací. Slovenských vlastenců bylo totiž nepoměrně méně a v prostředí pokročilé maďarizace bylo mnohem těžší projevit svoje názory.⁵⁵

V polovině října už slovenští vlastenci pojali za nutné svoje smýšlení nějakým způsobem vyjádřit. Bylo známo, že Češi veřejně ohlašují cíl československého státu, a že odmítli nabídku císaře Karla I. na federaci, protože z ní Slovensko bylo vylučováno. V nastalé situaci bylo dle názoru slovenských vlastenců třeba, aby také na Slovensku byla nějakým aktem potvrzena československá jednota, a aby byl vytvořen orgán obdobný Národnímu výboru, který by reprezentoval slovenskou národní vůli.⁵⁶

⁵² První ročenka národního shromáždění československého. Praha. 1919, str. 216

⁵³ Zákon č. 155/1919 Sb. z. a n., jímž se prozatímně mění ustanovení notářských řádů ze dne 25. července 1871, z. ř. č. 75 a čl. zák. XXXV: 1874 a VII: 1886.

⁵⁴ Zákon. č. 155/1919 Sb. z. a n., jímž se prozatímně mění ustanovení notářských řádů ze dne 25. července 1871, z.ř.č. 75 a čl. zák. XXXV: 1874 a VII: 1886

⁵⁵ Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové Noviny, 1991. str. 107*

⁵⁶ tamtéž

Dne 30. října 1918 se ve velké síni banky Tatra v Turčianském Svatém Martině uskutečnilo shromáždění čelních představitelů slovenského veřejného a politického života, kteří se zde prohlásili Slovenskou národní radou a usnesli se na textu Deklarace slovenského národa.⁵⁷ Přestože o Andrásyho nótě v té době již věděli, o překotném revolučním dění v Praze jim zatím nebylo nic známo. Jimi přijatá Deklarace je, co se výkladu a jednoznačnosti formulace, poněkud méně jasná. Zde se mi jeví účelné některé její pasáže ocitovat:

„Zastupitelia všetkých slovenských politických strán, shromáždění dňa 30. októbra v Turčianskom Sv. Martine a organizovaní v Národnú Radu slovenskej vetvy jednotného československého národa, trvajú na zásade samourčovacieho práva národov, prijatej celým svetom. Národná Rada vyhlasuje, že v mene česko-slovenského národa bývajúcého v hraniciach Uhorska, je jedine ona oprávnená hovoriť a konať.“

„V mene Slovenského národa na Slovensku oprávnená je teda hovoriť jedine Slovenská Národná Rada.“

Národná Rada česko-slovenského národa v Uhorsku obydlého osvedčuje:

- 1. Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobili známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetev.*
- 2. Pre tento česko-slovenský národ žiadame i my neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým novo utvoreným medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. októbra 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia.“*

Z obsahu deklarácie je patrné prihlásenie se slovenského národa k národu českému, když se Slováci cítí býti větví jednotného česko-slovenského národa, a

⁵⁷ Hotmar, J. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno. Stilus, 2005. str. 327

to jak „*rečove i kultúrno-historicky*“, a požadavek práva na vlastní sebeurčení za účelem odvrhnutí maďarské nadvlády ve smyslu čtrnácti bodů prezidenta W. Wilsona.

Deklarace tak měla prvořadý význam pro odmítnutí dalšího setrvávání Slováků v Uhrách. Slovenská národní rada se, kopírujíc situaci v českých zemích, stanovila za jediný orgán oprávněný vést jakákoli jednání ve jméně slovenského národa na Slovensku.

Poněkud matoucím je střídání výrazů „slovenský národ“ a „česko-slovenský národ“, což může vzbuzovat pochybnosti, zda tvůrci deklarace skutečně považovali Slováky národnostně za příslušníky jediného československého národa, či nikoli. Poněkud matoucí je i věta „*Slovenský národ je čiastka rečove i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa*“, protože je těžko představitelné, že by jeden národ - slovenský mohl být součástí národa jiného - československého.

Měl-li bych Martinskou deklaraci shrnout, řekl bych, že jejím autorům šlo nejspíše hlavně o to, aby se jejím prostřednictvím pozitivně vyslovili ke snahám českého osvobozenického hnutí, a naopak odmítavě k Uhersku, jako ke svému utlačovateli.

Pro zajímavost bych ještě uvedl, že text deklarace byl později svévolně změněn M. Hodžou⁵⁸ a tak, přestože původně přijat jednohlasně, byl později mnohými signatáři označen za falzum, z něhož byly proti zájmům Slováků odstraněny požadavky na jejich národní sebeurčení.

⁵⁸ Významný slovenský politik, představitel agrární strany. 1918-1938 poslanec Národního shromáždění. Ministrem v několika čl. vládách. Byl jedním z nejaktivnějších odpůrců slovenského separatizmu.

III. Prozatímní ústava a další zákony státoprávní povahy

3.1 Prozatímní ústava

Zatímco v pražském epicentru dění stále panovalo revoluční nadšení, oznámilo 8. listopadu předsednictvo Národního výboru ústavnímu výboru⁵⁹, že podle jeho názoru není možné svolat zákonodárné shromáždění, jmenovat vládu a zvolit prezidenta bez zákonného podkladu a vyzvalo výbor, aby takový podklad co nejrychleji opatřil.⁶⁰

Protože byl návrh prozatímní ústavy vytvářen ve spěchu, věřilo se, že bude mít platnost jen po několik týdnů, či nanejvýš měsíců, než se Národní shromáždění usnese na ústavě definitivní.⁶¹ 14. listopadu 1918 byl pod číslem 37/1918 Sb. ⁶² vydán zákon o prozatímní ústavě, který ve čtyřech oddílech obsahoval pouze dvě desítky paragrafů.

Nejvýznačnějším rysem prozatímní ústavy bylo přenesení veškeré moci na jediný orgán, Národní shromáždění, kterému byla jako zákonodárnému sboru svěřena naprostá suverenita.⁶³

3.1.1 Národní shromáždění

Prozatímní ústava je předpis celkem strohý, který upravoval především základní pravomoci a postavení Národního shromáždění, které vzniklo rozšířením Národního výboru na 256 členů. Zastoupení jednotlivých stran zde bylo určeno

⁵⁹ Národní výbor byl rozdělen na sekce. Jedna z nich nesla jméno ústavního výboru. (Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové noviny, 1991. Str. 158*)

⁶⁰ Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové noviny, 1991. Str. 158*

⁶¹ tamtéž

⁶² Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

⁶³ Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové noviny, 1991. Str. 161*

stejně, jako při vytváření Národního výboru, tedy na základě výsledků voleb do vídeňské Říšské rady v roce 1911 (tzv. Švehlův klíč). Členem Národního shromáždění přestal být ten, kdo ztratil svéprávnost, a kdo byl odsouzen pro trestný čin, který způsoboval ztrátu volitelnosti do obcí v Čechách, či byl zbaven členství rozhodnutím Národního shromáždění.

Národní shromáždění mělo vykonávat moc zákonodárnou a bylo vybaveno dozorčí pravomocí nad mocí výkonnou, a to až do doby, kdy se sejde a ustaví sněmovna vzešlá z řádných voleb. Práva a povinnosti členů Národního shromáždění nebyla v prozatímní ústavě upravena. Měl být vytvořen vlastní jednací řád a do té doby měl platit jednací řád přijatý na schůzi Národního výboru dne 9. listopadu 1918. Lhůta pro vytvoření vlastního jednacího řádu v prozatímní ústavě stanovena nebyla.

Národní shromáždění bylo schopno jednati a usnášeti se, byla-li přítomna alespoň jedna třetina jeho poslanců. Usnášelo se nadpoloviční většinou přítomných. Přítomnosti alespoň dvou třetin poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných bylo třeba ke změnám zákona o prozatímní ústavě, zákona o všeobecných právech občanů, zákona o osobní nedotknutelnosti členů Národního shromáždění a k usnesení o vypovězení války.

3.1.2 Prezident republiky

Státní forma československého státu je předznamenána v § 7, který stanoví, že hlavou státu je prezident republiky. Ten měl ve svém úřadu setrvat až do doby, kdy bude na základě nové (neprozatímní) ústavy řádně zvolena nová hlava státu.

Čím více práv bylo svěřeno zákonodárnému sboru, tím méně jich na prezidenta zbylo. Protože byla vláda volena Národním shromážděním, a byla de

facto jen jakýmsi jeho výborem, držela sněmovna ve skutečnosti v rukou i všechnu moc výkonnou.⁶⁴

Rozsah pravomocí prezidenta byl tedy poměrně úzký. Prezident neměl právo sněmovnu rozpustit a neměl například ani pravomoc jmenovat a propouštět ministry vlády, jako v ústavní listině z roku 1920.⁶⁵ Rovněž možnost zákonné iniciativy nebyla hlavě státu přiznána. Prezidentu republiky náleželo právo zastupovat stát navenek, být nejvyšším velitelem vojska, přijímat vyslance, po předchozím usnesení Národního shromáždění vypovídat válku a předkládat Národnímu shromáždění ke schválení sjednaný mír. Jmenovat důstojníky, státní úředníky a soudce (ve stanovených případech), udělovat milost a vyhlašovat amnestii. Tedy víceméně jen práva čestná.

Prezident nemohl být trestně stíhán, v případě jeho nepřítomnosti, či při uvolnění prezidentského úřadu, měly být jeho pravomoci vykonávány vládou, která mohla jednotlivými úkony pověřit svého předsedu. K vládním úkonům, jež prezident republiky vykonával, se vyžadovala kontrasignace příslušného odpovědného člena vlády. Jestliže prezident nesouhlasil s usneseným zákonem, měl právo ho do osmi dnů po usnesení vrátit Národní shromáždění k novému projednání. V případě setrvání sněmovny na svém původním usnesení vstoupil zákon v platnost i bez prezidentova podpisu.

Důvod, proč byly prezidentovi pravomoci tak malé, mohl být dán jednak Masarykovou nepřítomností, jednak tím, že „*koalice sama chtěla podle svého uvážení rozdělovat moc a důstojenství a zabezpečovala se, aby v tom nebyla vyrušována žádným, byť sebedůstojnějším vlivem vnějším*“.⁶⁶

⁶⁴ Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové noviny, 1991. Str. 162*

⁶⁵ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

⁶⁶ Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové noviny, 1991. Str. 162*

3.1.3 Vláda

Výkonná a nařizovací moc příslušela vládě tvořené sedmnácti členy, které volilo Národní shromáždění. Tomu byla vláda odpovědna, a to ji také mohlo za přítomnosti alespoň poloviny poslanců prostou většinou hlasů odvolat. Zároveň žádný člen vlády nesměl být *„členem správní neb dozorčí rady akciových společností, nebo jednatelem společností s ručením omezeným, které podléhají dani výdělkové podniků k veřejnému účtování povinných.*‘⁶⁷

Vláda sídlila v Praze. Měla rozhodovat ve shromáždění, na kterém se vyžadovala účast předsedy nebo jeho náměstka a dohromady alespoň deseti jejich členů. Rozhodovala na společných schůzích zejména o vládních předlohách určených pro Národní shromáždění, o věcech politické povahy a o jmenování úředníků, pokud jejich jmenování bylo vyhrazeno prezidentu republiky nebo ústředním úřadům státu. Určovala rovněž, který z ministrů bude řídit a odpovídat za jednotlivé nejvyšší správní úřady, normotvornou činnost vykonávala formou nařízení.⁶⁸

Až na krátké ustanovení, že rozsudky a nálezy soudů se vyhláší jménem republiky, nebyla soudní moc ústavním zákonem nijak upravena. Bylo tak učiněno již předchozími předpisy, jak jsem se již také zmínil.

Návrh prozatímní ústavy byl připravován narychlo a brzy se ukázalo, že zákon neplní dobře svoji úlohu. První návrh na novelizaci se tak objevil již 20. listopadu 1918, kdy byl vznesen požadavek slovenských poslanců na rozšíření počtu členů Národního shromáždění na 270 členů. Ten byl 11. března 1919 schválen pod číslem 138/1919 Sb.⁶⁹ a nově vzniklá křesla zaplnili slovenští poslanci. K ještě významnější novelizaci došlo 23. Května 1919. Byla přijata pod

⁶⁷ Ust. § 15 Zákona č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

⁶⁸ Ust. § 17-19 Zákona č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

⁶⁹ Zákon č. 138/1919 Sb. z. a n., kterým se mění § 1. zákona ze dne 13. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

číslem 271/1919 Sb.⁷⁰ Tato novela umenšovala pravomoci Národního shromáždění a posilovala pravomoci vlády a prezidenta.⁷¹

3.2 První schůze Národního shromáždění

Kromě vyhlášení zákona o prozatímní ústavě došlo dne 14. listopadu 1918 na zasedání Národního shromáždění k dalším významným dějinným událostem. Schůzi zahájil K. Kramář, který posléze prohlásil státní formu republikánskou a Habsburskou dynastii za sesazenou. Následně byl aklamací zvolen prezidentem republiky T. G. Masaryk a občané tak poprvé v českých i slovenských dějinách poznali jinou hlavu státu, než monarchu. Stejným způsobem zvolilo Národní shromáždění i první vládu ve složení:

- K. Kramář (ministerský předseda)
- E. Beneš (min. zahraničí)
- G. Habrmann (vyučování a osvěta)
- M. Hruban (min. bez portfeje)
- V. Klofáč (min. národní obrany)
- K. Prášek (min. zemědělství)
- A. Rašín (min. financí)
- F. Soukup (min. spravedlnosti)
- Fr. Staněk (min. veřejných prací)
- A. Stránský (min. obchodu)
- J. Stříbrný (min. pošty a telegrafu)
- V. Šrobár (min. zdravotnictví)
- M. Štefánik (min. vojenství)
- A. Švehla (min. vnitra)

⁷⁰ Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n., kterým se mění zákon o prozatímní ústavě

⁷¹ Malý, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. přepracované vydání. Praha. Linde Praha, a.s., 2003. str. 333*

- B. Vrbenský (min. zásobování)
- L. Winter (min. sociální péče)
- J. Zahradník (min. železnice)⁷²

S narýsovanou ideou nově vzniklé Československé republiky se ztotožnila drtivá většina Čechů a Slováků, ačkoli ta ještě neměla nějak pevné obrysy. Od prvopočátku ji zavrhlí příslušníci německé a maďarské menšiny, přesvědčení austroslavisté, větší část katolické církve a šlechta, která v novém státě přišla o svá výsadní práva.

3.2.1 Zrušení šlechtických řádů

Zrušení šlechtictví, řádů a šlechtických titulů zákonem z 10. prosince 1918⁷³ muselo být pro aristokracii ranou, neboť jí byla postavena na roveň řadových občanů nového státu a alespoň z hlediska zákona tedy přestala existovat. Zákon sám navazoval na předchozí literu Washingtonské deklarace a jasně deklaroval, že stát mezi svými občany nebude dělat žádné rozdíly jako v dobách rakouských. Tento fakt se stal předzvěstí dalekosáhlých změn uvnitř československé společnosti, která se začínala sžívat s novou svěží atmosférou první republiky. Po letech útisku a upřednostňováním německého a maďarského živlu se takovéto právní úpravy staly živou vodou pro Čechy a Slováky znechucené habsburskou dynastií a její vládou.

⁷² Peroutka, F. *Budování státu I. Praha. Lidové noviny, 1991. Str. 173-174*

⁷³ Zákon č. 61/1981 Sb. z. a n., o zrušení českých šlechtických titulů

IV. Státní hranice československé republiky

4.1 Prvotní vymezení státních hranic

28. října 1918 se završil vznik československé státní moci, která se začala plně rozvíjet na československém státním území. Dne 14. listopadu 1918 se československý stát stal v souladu s prozatímní ústavou republikou. Ta vznikla na troskách bývalé říše Rakousko-Uherské obnovou bývalého státu českého, tedy historických zemí Čech, Moravy a Slezska a připojením Slovenska a Podkarpatské Rusi. Její území bylo vymezeno mírovými smlouvami jednak již na Pařížské mírové konferenci, jednak některými akty a dodatky po ní:

- Versaillskou mírovou smlouvou z 28. června 1919 pro hranice s Německem
- St. Germainskou mírovou smlouvou z 10. září 1919 pro hranice s Rakouskem
- rozhodnutím konference Nejvyšší rady z 12. června 1919 o hranicích s Maďarskem
- Trianonskou mírovou smlouvou ze 4. června 1920 pro hranice s Maďarskem
- rozhodnutím velvyslanecké rady z 28. července 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši
- Sèvreskou smlouvou z 10. srpna 1920 (neratifikována)⁷⁴

⁷⁴ Kapras, F., Němec, B., Soukup, F. *Idea československého státu. Svazek druhý. Praha, Národní rada československá. 1936, str. 8*

Pro stanovení našich územních požadavků pak bylo vycházeno ze třech principů: historicko-právního, národnostního a biologického.

První princip, historicko-právní, dovozoval: *„Že český stát, který se osamostatnil 28. října 1918 není státem novým, nýbrž bezprostředním pokračováním státu České koruny. Tento stát nezanikl, neboť státní národ, Čechové, jeho potlačení nikdy neuznali. Násilí, spáchané Habsburky na samostatnosti a posléze i samé existenci českého státu, nemohlo založiti nový právní stav.“*⁷⁵

Toto hledisko tedy vycházelo ze starých hranic historického českého státu, přičemž z politických důvodů nebyl kladen požadavek po obnově hranic původních, ale pozměněných v podobě z první pol. 18. stol. po odtržení pruského Slezska a Lužice, tj. hranic Čech, Moravy a českého Slezska tak, jak byly v platnosti do konce 1. světové války. Druhý princip, národnostní, se opíral o právo na sebeurčení národů a požadoval, aby ve státním území nového československého státu byla soustředěna, pokud to lze, celá historická sídelní oblast Čechů a Slováků. Třetí princip, biologický, pak požadoval, aby v novém státě zůstalo co nejméně příslušníků jiných národů.⁷⁶

4.1.1 Československé pohraničí osídlené českými Němci

Vznik nezávislé československé republiky byl zapříčiněn nejen vývojem válečných událostí, velkým úsilím zahraničního i domácího odboje, ale také neméně významnou rolí československých legií. Čsl. legie, působící na západní, jižní i východní frontě byly uznány za československé vojsko bojující na straně dohodových mocností. To vše přispělo k pozdějšímu brzkému uznání nového

⁷⁵ Kapras, F., Němec, B., Soukup, F. *Idea československého státu. Svazek druhý. Praha, Národní rada československá. 1936, str. 8*

⁷⁶ Kapras, F., Němec, B., Soukup, F. *Idea československého státu. Svazek druhý. Praha, Národní rada československá. 1936, str. 9*

československého státu ze strany vítězných evropských mocností a jeho pevnému zakotvení v právních a politických vztazích poválečné střední Evropy.⁷⁷

Diplomatické uznání ze strany vítězných mocností však neznamenal konec problémů, se kterými se musel mladý stát vypořádat. Nejvýznamnějším z nich se brzy ukázal být spor o vymezení státních hranic, které nebyly zpočátku jasně vymezeny, a jejichž zajištění se neobešlo bez konfliktů, ať již ze strany sousedních států nebo s národnostními menšinami,⁷⁸ které odmítali začlenění do nového státu.

Krátce po 28. říjnu 1918 se nové československé státní moci podařilo opanovat většinu historických českých zemí. S novou československou státností se však nehodlali smířit zejména čeští Němci, kteří hráli v předlitavské části Rakousko-Uherska rozhodující roli a nyní o ni měli přijít. Jako reakci na vyhlášení samostatného československého státu začali neprodleně vyhlášovat separátní celky v českém, moravském a slezském pohraničí s úmyslem připojit je k německému Rakousku a spolu s ním k Německu.⁷⁹

Tyto separátní provincie byly celkem čtyři. Deutschböhmen v severních Čechách, Sudetenland na severní Moravě a ve Slezsku, Böhmerwaldgau v oblasti Šumavy a Deutschsüdmähren na jižní Moravě. Celkově se jednalo o území o rozloze zhruba dvacet šest tisíc kilometrů čtverečních, které obývaly tři miliony Němců. Nově vzniklá československá vláda dostala 27. listopadu 1918 požeňání od Spojenců k zahájení vojenských operací, které pomohou utvořit nové hranice. Čeští politici museli nějakým způsobem obhájit hranice, které by státu zajišťovaly jeho životaschopnost. Bylo zde historické státní právo, kdy politici předpokládali, že hranice budou stejné jako v období dřívější české samostatnosti a dále zde bylo právo přirozené, které se odvíjelo od hranic etnických. Neméně důležitým byl faktor hospodářský zahrnující do úvah zemědělství, průmysl, dopravu apod.

⁷⁷ Sovinský, J. *Státní hranice Československa a České republiky*. Praha. VŠEHRD. 2005, str. 50

⁷⁸ Podle sčítání obyvatelstva z roku 1930 se k české národnosti hlásilo 7.388.012 obyvatel, k německé 3.285.070, ke slovenské 2.537.897, k maďarské 749.568, k ruské (rusínské) 629.923, k polské 96.797, k rumunské 12.617, k židovské 26.805, k chorvatské 2.847. (Kapras, F., Němec, B., Soukup, F. *Idea československého státu*. Svazek druhý. Praha, Národní rada československá. 1936, str. 307

⁷⁹ Sovinský, J. *Státní hranice Československa a České republiky*. Praha. VŠEHRD. 2005, str. 50-51

Československo na nastalou situaci vojensky zareagovalo a za chodu budovaná československá armáda do konce roku tyto provincie obsadila a získala nad nimi plnou kontrolu. Zajistila se tak územní celistvost historických českých zemí a zabránilo se zmrzačení republiky již při jejím zrození. Vojenské obsazení mělo velmocem demonstrovat vůli československého státu, že tato území mu plně náleží, a že je republika schopna udržet pořádek a takto podpořit právoplatné československé nároky na ně.⁸⁰

4.2 Podkarpatská Rus

Nejasnosti o průběhu hranice panovaly v regionech jako Těšínsko, Vitorazsko, Valticko, Hlučínsko, Javorina, Orava a Spiš a jejich popis by bezesporu vydal na samostatnou diplomovou práci. Já se pokusím zaměřit na otázku Podkarpatské Rusi, kterou zejména bylo třeba vyřešit.

Úsilí československých politiků původně nesměřovalo k připojení tohoto území k Československé republice a myšlenka přičlenění Podkarpatské Rusi vzešla z iniciativy Rusínů žijících v USA, kde žila poměrně početná rusínská komunita, neboť v průběhu 19. století odcházeli do Ameriky jednotlivci i celé rodiny Rusínů, protože v jejich vlasti je čekala pouze nesvoboda a bída.⁸¹

Jak jsem již zmínil v úvodní kapitole své práce, pro Rusíny během války připadalo v úvahu několik možností jejich další budoucnosti rozvíjené zejména rusínskými krajanskými spolky v USA. V polovině roku 1918 se zaktivovaly skupiny rusínských emigrantů ve spojených státech a ve společném odporu proti setrvání v maďarském státě rozvinuli následující tři koncepce: První, která spočívala ve spojení s demokratickým Ruskem, byla prosazována I. Pačutou z Americko-ruské národní obrany, politické strany, jejímž byl předsedou. Druhá spočívala ve vytvoření Velké Ukrajiny a integraci Podkarpatské Rusi v ní, za což se zasazovala skupina biskupa Ortinského, a varianta třetí na bázi podkarpatské

⁸⁰ Sovinský, J. *Státní hranice Československa a České republiky*. Praha. VŠEHRD. 2005, str. 51

⁸¹ Hořec, J. *Podkarpatská Rus – země neznámá*. Jinočany. Nakladatelství a vydavatelství H & H. 1994, str. 15

autonomie, zřejmě v rámci Uherska, případně jiného státu, kterou zastávali Rusíni v Americkém řecko-katolickém svazu vedeném právníkem G. Žatkovičem z Pittsburgu. Američtí Rusíni však měli k vzájemné dohodě daleko a ani setkání zástupců amerických Rusínů ve městě Homesteadu 23. července 1918 nepřineslo kýženu názorovou jednotu.⁸²

Vzhledem k vývoji na frontách i vnitřní situaci v Rakousko-Uhersku začal požadavek nezávislosti nabývat na síle. 21. října přijal americký prezident W. Wilson G. Žatkoviče, který mu předložil svůj návrh rusínské nezávislosti. Prezident G. Žatkoviče probral z iluzí a sdělil mu, že samostatný stát Rusínů není reálný, a že by bylo vhodnější uvažovat o spojení s jiným státem než uherským ve formě autonomie. Do východního dobrodružství se G. Žatkovičovi dvakrát nechtělo, a tak mu v dané chvíli vyšla jako nejlepší československá varianta. Proto navázal diplomatické styky s T. G. Masarykem, který už toho času působil v USA. 25. října 1918 předal G. Žatkovič T. G. Masarykovi svůj návrh na spojení celého podkarpatského národa s československým státem na autonomním základě. Americká národní rada uherských Rusínů ve Scrantonu s tímto plánem souhlasila.⁸³

4.2.1 Plebiscit amerických Rusínů

Jedním z nejzásadnějších mezníků v procesu připojení Podkarpatské Rusi k Československé republice byl plebiscit amerických Rusínů z listopadu a prosince 1918, ve kterém se šedesát sedm procent Rusínů vyslovilo pro spojení s Československem, dvacet osm procent pro spojení s Ukrajinou, dvě procenta pro samostatný stát a po necelém jednom procentu měly varianty připojení k Rusku, Maďarsku nebo Haliči.⁸⁴

⁸² Hořec, J. *Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany. Nakladatelství a vydavatelství H & H. 1994, str. 15*

⁸³ Hořec, J. *Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany. Nakladatelství a vydavatelství H & H. 1994, str. 16-18*

⁸⁴ Hořec, J. *Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany. Nakladatelství a vydavatelství H & H. 1994, str. 18*

Američtí Rusíni si tímto vyjasnili své další úsilí, avšak v samotné Podkarpatské Rusi vládla dezorganizace a chaos. Národní rada v Chustu se v lednu 1919 nerozpakovala vyhlásit sloučení se vznikající Ukrajinskou lidovou republikou, Užhorodská rada zatím nehodlala opustit uherskou náruč, byť si v ní chtěla vydobýt alespoň autonomního postavení a národní rada v Prešově podporovala sloučení s Československem podle výsledků amerického plebiscitu.⁸⁵

Jasno do věci vneslo až rokování Ústřední národní rady v Užhorodě dne 8. května 1919, které se definitivně usneslo na připojení Podkarpatské Rusi k Československu.⁸⁶

Do hry se ale vložila bolševická Maďarská republika rad, která nechtěla jen tak rezignovat na své podkarpatské ambice. Maďarská armáda přinesla na svých bodácích Rusínům autonomii v rámci kolektivizovaného Maďarska, po které však jen pramálo toužili. O její vyhnání se musely posléze s velkými obtížemi postarat československé a rumunské jednotky.

Maďarská republika rad B. Kuna působila Československé republice i další potíže. Pod její patronací vyhlásil 16. června 1919 v Prešově Š. Stehlík po maďarském vzoru Slovenskou republiku rad, která se ale udržela pouze do 5. července. Armáda Maďarské republiky rad, jež spojila bolševická hesla s šovinismem, zaručovala existenci Slovenské republiky rad jen potud, dokud okupovala území jižního Slovenska, na kterých se Slovenská republika rad realizovala.

Budoucí status Podkarpatské Rusi byl z mezinárodního hlediska již delší dobu patrný. Vítězným spojencům nebylo její začlenění do Československa proti mysli, a tudíž na pařížských mírových jednáních uznali právo Rusínů přičlenit se jako autonomní jednotka k Československu. To stvrdili 10. září 1919 v tzv. Malé

⁸⁵ Hořec, J. *Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany. Nakladatelství a vydavatelství H & H. 1994, str. 18*

⁸⁶ tamtéž

Saint-germainské smlouvě, v československé sbírce zákonů publikované pod číslem 508/1921 Sb.⁸⁷

Podkarpatská Rus měla podle smlouvy vlastní autonomní sněm s plnou pravomocí ve věcech jazykových, vyučovacích a náboženských, dále ve věcech místní správy a ve věcech dalších, které by na něj československý parlament svými zákony přenesl. Země měla svého guvernéra jmenovaného prezidentem republiky, který bude odpovědný autonomnímu rusínskému sněmu. Tady bych poznamenal, že prvním podkarpatoruským guvernérem se stal G. Žatkovič, který ale ve funkci strávil pouze rok.

Volby do rusínského sněmu se měly konat společně s parlamentními volbami v roce 1920, avšak nestalo se tak. Podkarpatoruská autonomie sice byla formálně zakotvena v ústavní listině z roku 1920, ale reálně neexistovala. Československo to Společnosti národů zdůvodňovalo překážkami na cestě k demokratické výchově rusínského lidu a uschopnění ho k autonomii, poněvadž se s demokracií a republikanismem setkal ve své zemi poprvé za celou dobu své existence. Společnost národů toto vysvětlení od Československa k nevoli Maďarska přijala.⁸⁸

4.3 Hranice Podkarpatské Rusi s Rumunskem

Hranice Podkarpatské Rusi s Rumunskem byly stanoveny vítěznými mocnostmi na Versailleské mírové konferenci a byly vtěleny do tzv. Sèvreské hraniční smlouvy z 10. srpna 1920, když předtím musela československá diplomacie řešit záležitost, jak přimět k odchodu armádu svého nastávajícího rumunského spojence z východní části Podkarpatské Rusi, která se tam nalézala po vítězném konfliktu nad Maďarskou republikou rad.

⁸⁷ Zákon č. 508/1921 Sb. z. a n., Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919

⁸⁸ Hořec, J. *Podkarpatská Rus – země neznámá. Jinočany. Nakladatelství a vydavatelství H & H. 1994, str. 22*

Smlouvu nepodepsalo Polsko, takže hranice s Rumunskem byly založeny na náhradním opatření, jímž bylo rozhodnutí konference velvyslanců z roku 1923, vydané se souhlasem obou zainteresovaných států, jímž se pověřila delimitační komise k vyznačení hranice v terénu. Tato delimitační komise respektovala i československo-rumunskou dohodu, kterou se obě země dohodly na drobných změnách státní hranice oproti jejímu průběhu podle Sèvreské smlouvy.

K zastoupení Podkarpatské Rusi v československém parlamentu devíti poslanci došlo teprve v roce 1923, což nebylo zrovna brzy. Podkarpatoruská autonomie se stala realitou až po Mnichovské dohodě 22. listopadu 1938 na základě ústavního zákona č. 328/1938 Sb.⁸⁹ (který je z důvodu protiprávnosti mnichovského diktátu považován za neplatný) a autonomní podkarpatský sněm se sešel poprvé 14. března 1939!

Konečné hranice Československa byly stanovovány na mezinárodním poli díky mírovým smlouvám a jiným hraničním dokumentům. 28. června 1919 byla podepsána versailleská mírová smlouva určující průběh státní hranice s Německem a 10. září 1919 Saint-germainská mírová smlouva pro hranice s Rakouskem. Po vydání československé ústavy byla 4. června 1920 signována Trianonská mírová smlouva stanovící hranice s Maďarskem. K rozhodnutí konference velvyslanců dohodových velmocí jako arbitrážního orgánu ve sporu mezi Polskem a Československou republikou o území těšínského knížectví došlo 28. července 1920. Na Slovensku byla vůči Polsku zachována až na menší opravy na Oravě a Spiši stará uhersko-haličská hranice. Drobných hraničních korektur ve svůj prospěch se Československo dočkalo přiřčením Hlučínska, Valticka a části Vitorazska s železničním uzlem u Gmündu.

⁸⁹ Zákon č. 328/1938 Sb. z. a n., o autonomii Podkarpatské Rusi

V. Ústava Československé republiky a související zákony

Národní výbor, který do přijetí prozatímní ústavy vykonával zákonodárné i výkonné funkce, a který se po svém rozšíření prozatímní ústavou stal Národním shromážděním, podnítil práce na nové moderní ústavě, která by byla hodna nejpřísnějších soudobých měřítek. Ústava měla vyjadřovat všechny pokrokové ideály, které mladá republika považovala za svoje.

5.1 Ústavní listina Československé republiky

Po téměř dvou letech příprav přijalo Národní shromáždění dne 29. února 1920 Ústavu Československé republiky, která byla publikována pod číslem 121/1920 Sb. Předpis zahrnoval uvozovací zákon a vlastní ústavní listinu. Uvozovací zákon obsahoval preambuli a deset článků, ústavní listina byla tvořena 134 paragrafy a byla rozdělena do šesti hlav. Drobnou vadu na kráse je možno spatřovat v tom, že Národní shromáždění dosud nebylo zvoleno občany Československa, ale vzniklo dle prozatímní ústavy rozšířením Národního výboru podle klíče dosažených výsledků českých politických stran v posledních předválečných rakouských předlitavských volbách. Ústavě se v demokratických kruzích po zásluze dostalo vysokého ocenění. Československá republika ústavně provedla dělbu moci mezi moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, kterým byl dán systém vzájemných brzd a rovnováh. Při její tvorbě čerpali autoři ústavy například z ústavy americké, francouzské či švýcarské.⁹⁰

⁹⁰ Kárník, Z. *České země v éře První republiky 1918-1938*. Praha. Nakladatelství Libri, 2000. str. 100

5.2 Uvozovací zákon

Preambule uvozovacího zákona začíná proklamací: *„My, národ Československý, chtějící upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti požeňání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 ústavu pro Československou republiku, jejíž znění následuje.*

*Při tom my, národ Československý, prohlašuje, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin stejně jako v duchu moderních zásad, obsažených v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.*⁹¹

Tato proklamace nemá povahu právního pravidla a naznačuje cíl, jehož mělo být vydáním ústavy dosaženo. Inspirace v ústavě USA je zde patrná. Hned v první větě zde narážíme na termín *„národ Československý“*, z čehož je zřejmá idea čechoslovakismu lpící na existenci jediného československého národa majícího dvě jazykové větve, českou a slovenskou. Tehdy totiž u mnoha čelních představitelů československého státu panovala myšlenka, že Češi a Slováci jsou jedním národem a pouze vinou dlouhého odloučení Slováků od zbytku svého etnika, zapříčiněného maďarskou nadvládou a územní izolací, začali Slováci hovořit vlastním dialektem. V ovzduší sjednocování a všeobecného veselí nad pádem Rakousko-Uherska a jeho utiskujících tlaků vůči slovanským národům a současně za stavu, kdy bylo nutno před světovou veřejností zdůvodnit vznik Československa a právo na jeho další existenci, nebyl tento názorový proud nijak neobvyklý a k jeho nejvýznačnějším zastáncům patřili i T. G. Masaryk nebo E. Beneš.

Uvozovací zákona upravil nadřazenost ústavních zákonů nad ostatními předpisy, když stanovil, že zákony odporující ústavní listině, jejím součástí a

⁹¹ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

zákonům jí měnícím a doplňujícím jsou neplatné, a že tyto součásti mohou být měněny a doplňovány pouze zákony ústavními. Nad dodržováním této zásady bděl Ústavní soud, který měl sedm členů. Uvozovací zákon obsahoval rovněž derogační klauzuli: (V den nabití účinnosti ústavní listiny) „*pozbývají platnosti všechna ustanovení, která odporují této ústavní listině a republikánské formě státu, dále všechny dřívější ústavní zákony, i když by jednotlivá jejich ustanovení nebyla v přímém rozporu s ústavními zákony Československé republiky.*“⁹²

5.3 Hlava první – Všeobecná ustanovení

Hlava první vymezovala základní principy a instituty československého státu. Je zde již proklamována republikánská forma státu (na rozdíl od ústavy prozatímní) na základě věty „*Stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou je volený prezident.*“ Jediným zdrojem veškeré státní moci je podle ústavy lid.

Hranice státu mohly být měněny pouze ústavním zákonem a území republiky bylo považováno za jednotný a nedílný celek. Následovala ustanovení týkající se Podkarpatské Rusi, která je dle ústavy nedílnou součástí Československé republiky, a to na základě dobrovolného připojení podle smlouvy ze Saint Germain-en-Laye ze dne 10. září 1919. Samosprávnému území Podkarpatské Rusi byla ústavně garantována nejširší autonomie, slučitelná s jednotností Československé republiky. Toto území mělo mít svůj vlastní sněm a mělo si jmenovat svého vlastního guvernéra jmenovaného prezidentem na návrh vlády, který byl rovněž odpovědný i sněmu Podkarpatské Rusi.⁹³ O (ne)realizaci autonomie Podkarpatské Rusi již bylo řečeno výše. Státní občanství bylo jediné a jednotné. Dvojití občanství ústava vylučovala. Podmínky občanství určoval zvláštní

⁹² Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

⁹³ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. *České právní dějiny. 2. vydání. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2010. str. 304*

zákon č. 236/1920 Sb.⁹⁴ Hlavním městem byla určena Praha, státními barvami byly bílá, červená a modrá. Státní znak a vlajky taktéž upravoval zvláštní zákon.⁹⁵

5.4 Hlava druhá – Moc zákonodárná

Hlava druhá vymezovala moc zákonodárnou. Tu dle ústavní listiny vykonávalo pro celé území Československé republiky Národní shromáždění, skládající se z poslanecké sněmovny a senátu. Sídlním městem obou sněmoven byla určena Praha.

Poslaneckou sněmovnu tvořilo 300 zákonodárců, kteří byli voleni podle všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva na základě zásady poměrného zastoupení. Aktivní volební právo pro volby do poslanecké sněmovny bylo stanoveno pro všechny státní občany Československé republiky bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli jednadvaceti let. Pasivní volební právo bylo stanoveno od třiceti let. V obou případech musel občan splňovat všechny podmínky volebního řádu.⁹⁶ Funkční období poslanecké sněmovny trvalo šest let.

Senát tvořilo 150 členů, kteří byli voleni dle stejných zásad bez rozdílu pohlaví jako u voleb do poslanecké sněmovny. Aktivní volební právo bylo stanoveno od dvaceti šesti let, pasivní od čtyřiceti pěti při splnění všech dalších podmínek stanovených zákonem.⁹⁷ Funkční období bylo osmileté.

O platnosti voleb do obou komor Národního shromáždění rozhodoval Volební soud, který byl zřízen zákonem č. 125/1920 Sb.⁹⁸ a později novelizován zákonem č. 145/1924 Sb.⁹⁹ Volební soud například zkoumal a ověřoval volby členů Národního shromáždění, župních zastupitelstev a župních komisí.

⁹⁴ Zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o nabytí a pozbytí státního občanství a práva domovského v republice Československé

⁹⁵ Zákon č. 252/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti

⁹⁶ Zákon č. 123/1920 Sb., z. a n., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny

⁹⁷ Zákon č. 124/1920 Sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu

⁹⁸ Zákon č. 125/1920 Sb. z. a n., o volebním soudě

⁹⁹ Zákon č. 145/1924 Sb. z. a n., kterým se doplňuje a mění zákon o volebním soudě

Rozhodoval o případech neslučitelnosti funkcí u členů Národního shromáždění nebo v případech o ztrátě mandátu.¹⁰⁰ Institut volebního soudu byl převzat podle anglického vzoru.

Občan nemohl být členem obou komor parlamentu současně, poslanec nebo senátor nemohl být členem ústavního a volebního soudu a župního zastupitelstva. President byl povinen svolati obě komory ke dvěma řádným zasedáním v roce. Jarní musela začínat v březnu, podzimní v říjnu. Kromě toho mohl prezident svolávat obě komory k mimořádným zasedáním, zažádala-li ho o to alespoň nadpoloviční většina členů poslanecké sněmovny nebo senátu. Schůze poslanecké sněmovny i senátu byly stejně jako dnes veřejné, jednací řád stanovil případy, kdy bylo možné konati schůze neveřejné. Každá ze sněmoven byla způsobilá usnášet se za přítomnosti alespoň jedné třetiny všech členů sněmovny. K platnosti usnesení bylo třeba nadpoloviční většiny přítomných. V několika výjimkách, jako například při vypovězení války nebo ke změně ústavní listiny, bylo třeba třípětinové většiny všech členů v každé sněmovně.

Zákonodárna iniciativa byla přiznána vládě a oběma sněmovnám. K přijetí ústavního zákona bylo vždy třeba souhlasného usnesení obou sněmoven. Pro přijetí běžného zákona platilo pravidlo, že pokud se k usnesení jedné komory nevyjádří komora druhá ve stanovených lhůtách, tak s usnesením souhlasí. Až na výjimky byl senát povinen projednat zákony vydané poslaneckou sněmovnou do šesti týdnů. Poslanecká sněmovna byla povinna projednat zákon schválený senátem do tří měsíců. Ústavní listina upravovala podmínky vyhlášení referenda¹⁰¹ a upravovala i postup pro případ, že byla některá z komor rozpuštěna.¹⁰²

¹⁰⁰ Ust. § 8 zák. č. 125/1920 Sb. z. a n., o volebním soudě

¹⁰¹ Ust. § 46 Ústavní listiny Československé republiky: „(1) Zamítlo-li Národní shromáždění vládní návrh zákona, může se vláda usnésti, aby hlasováním lidu bylo rozhodnuto, má-li se zamítnutý vládní návrh státi zákonem. Usnesení vlády musí býti jednomyslné.
(2) Hlasovací právo má každý, kdo jest oprávněn voliti do poslanecké sněmovny.
(3) Podrobnosti upravuje zákon.
(4) Hlasování lidu není přípustné o vládních návrzích zákonů, jimiž má býti měněna nebo doplněna ústavní listina a její součásti (čl. I. uvoz. zák.).“

¹⁰² Ust. § 54 odst. 1 Ústavní listiny Československé republiky: „V době od rozpuštění některé sněmovny neb od uplynutí jejího volebního období až do opětného sejití sněmoven, dále po-->

5.5 Hlava třetí – Moc vládní a výkonná

Moc výkonná byla na základě ústavní listiny tvořena prezidentem, vládou, ministerstvy a nižšími správními úřady.

5.5.1 Prezident

Prezidentské pravomoci byly oproti prozatímní ústavě značně posíleny. Prezident zastupoval stát na venek, sjednával a ratifikoval mezinárodní smlouvy. Přijímal a pověřoval vyslance, jmenoval vysokoškolské profesory, soudce a ve stanovených případech státní úředníky a důstojníky. Jmenoval ministry a stanovil jejich počet. Jako vrchní velitel ozbrojených sil vyhlášoval se souhlasem Národního shromáždění válku. Svolával, odročoval a rozpouštěl Národní shromáždění a prohlašoval zasedání sněmoven za skončené. Zákonodárnému sboru předkládal zprávu o stavu republiky a doporučoval mu k zvážení jím navržená opatření, která pokládal za nutná. Dále měl právo vracet s připomínkami usnesené zákony a udělovat milost.

Prezident byl volen na společné schůzi obou komor Národního shromáždění. Zvolen mohl být státní občan Československé republiky, který byl volitelný do poslanecké sněmovny a dosáhl věku třiceti pěti let. V prvním kole hlasování musel ke zvolení kandidát získat třípětinovou většinu přítomných členů, přičemž se vyžadovala přítomnost nadpoloviční většina úhrnného počtu poslanců a senátorů. Nevedla-li dvojí volba k cíli, konala se užší volba mezi kandidáty s nejvíce obdrženy hlasy. V krajním případě by musel rozhodnout los. Volbu prezidenta upravoval zvláštní zákon.¹⁰³ Funkční období bylo poměrně dlouhé – sedm let. Nikdo nemohl být zvolen více než dvakrát po sobě. Po uplynutí sedmi let od skončení posledního funkčního období se mohl dvakrát po sobě zvolený

dobu, po kterou zasedání jejich jest odročeno neb ukončeno, činí neodkladná opatření, i když by k nim jinak bylo třeba zákona, a koná dozor na moc vládní a výkonnou 24členný výbor, do něhož zvolí ze sebe 16 členů a tolikéž náhradníků sněmovna poslanecká a 8 členů a tolikéž náhradníků senát vždy na jeden rok. Náhradník se volí pro určitého člena. “

¹⁰³ Zákon č. 161/1920 Sb. z. a n., o volbě prezidenta republiky

prezident opět ucházet o prezidentské křeslo. Prezident mohl být trestně stíhán pro velezradu. Trestem mohla být pouze ztráta prezidentského úřadu a způsobilosti tohoto úřadu později znovu nabýt.

5.5.2 Vláda

Dalším pilířem výkonné moci byla vláda, které se dostalo podobného postavení jako v prozatímní ústavě. Ta rozhodovala ve sboru, který byl schopen se usnášet, byla-li přítomna mimo předsedu nebo jeho zástupce nadpoloviční většina všech ministrů. Rozsah pravomocí vlády byl v ústavní listině stanoven v § 81 a měl demonstrativní charakter. Vláda rozhodovala například o vládních předlohách pro Národní shromáždění a vládních nařízeních, o věcech politických nebo o jmenování soudců a státních úředníků (dle § 64 č. 8).

Předsedu a členy vlády jmenoval a propouštěl prezident republiky. Vláda si ze svých řad volila náměstka, který byl zástupcem předsedy vlády a mohl ho zastupovat. Za zajímavou považuji skutečnost, že v případě, kdy předsedu vlády nemohl zastupovat ani jeho náměstek, činil tak věkem nejstarší člen vlády.

Žádný člen vlády nesměl být členem představenstva nebo dozorčí rady, ani zástupcem akciových společností a společností s ručením omezeným, pokud se zabývali výdělečnou činností. Vláda byla odpovědna poslanecké sněmovně, která jí mohla vyslovit nedůvěru. Návrh na vyslovení nedůvěry musel být podepsán nejméně sto poslanci a k usnesení o vyslovení nedůvěry, bylo třeba přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a nadpoloviční většiny hlasů při hlasováním veřejném podle jmen. Předseda vlády i jednotliví ministři mohli být trestně stíháni.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Ust. § 75-79 Ústavní listiny Československé republiky: „(1) Poruší-li předseda nebo členové vlády úmyslně nebo z hrubé nedbalosti v oboru své úřední působnosti ústavní nebo jiné zákony, jsou trestně odpovědni.

(2) Právo k obžalobě přísluší sněmovně poslanecké (§ 34). Trestní řízení provádí senát.

(3) Podrobnosti upravuje zákon.“

5.5.3 Ministerstva a nižší správní úřady

Třetí hlava ústavní listiny dále upravovala postavení ministerstev a nižších správních úřadů. Působnost ministerstev byla upravena zvláštním zákonem,¹⁰⁵ který ještě užíval termínu „nejvyšší správní úřady“.

Ministerstva nebyla jedinými nejvyššími správními úřady. Kontrolu hospodaření prováděl Nejvyšší účetní kontrolní úřad,¹⁰⁶ službu státní statistiky vykonával Ústřední statistický úřad¹⁰⁷ a provádění pozemkových úprav měl na starosti Pozemkový fond.¹⁰⁸

První novou československou územněsprávní úpravou se stal zákon o zřízení župních a obecních úřadů,¹⁰⁹ podle jehož litery bylo území Československé republiky rozděleno na zemské správní obvody, jimiž byly Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko a Podkarpatská Rus. Tyto obvody se dále dělily na župy. Funkčnost zákona byla mizivá, a proto se v roce 1927 dospělo k přijetí novely župního zákona, která měla zmíněnou problematiku upravit lépe.¹¹⁰

5.6 Hlava čtvrtá – Moc soudcovská

Soudní moc upravovala ústavní listina v hlavě čtvrté. Obsahovala několik základních zásad, jako například zásadu „*nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.*“¹¹¹ nebo zásadu soudcovské nezávislosti.¹¹¹ Ústavní listina rozlišovala soudy civilní a trestní. V trestním řízení mohli být na omezenou dobu v zákonem stanovených případech zavedeny též soudy výjimečné. Existovaly i

¹⁰⁵ Zákon. č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší Správní úřady ve státě československém

¹⁰⁶ Zákon. č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu

¹⁰⁷ Zákon č. 49/1919 Sb. z. a n., o organizaci statistické služby

¹⁰⁸ Zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadě

¹⁰⁹ Zákon. č. 126/1920 Sb., z. a n., o zřízení župních a obecních úřadů

¹¹⁰ Zákon. č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy

¹¹¹ Ust. § 98 Ústavní listiny Československé republiky: „(1) Veškerí soudcové vykonávají svůj úřad neodvisle, jsouce vázáni jen zákonem.

(2) Přísahou služební soudcové příslibtež, že budou zachovávat zákony.“

soudy vojenské, jejichž pravomoc mohla být rozšířena na civilní obyvatelstvo podle zákonných ustanovení v době války a to jen pro činy spáchané v této době.

Soudci byli na svá místa ustavováni trvale a mohli být proti své vůli přeloženi, sesazeni nebo penzionováni jen v případech nové soudní organizace, a to na základě zákona nebo na základě pravomocného disciplinárního nálezu. Soudci měli právo zkoumat platnost nařízení, u zákonů jen v případech, byl-li takový zákon řádně vyhlášen.

Ústavní stanovila podobu vyhlásování rozsudků, které se nyní vyhlášovali „jménem republiky“, líčení před soudy ústní a veřejné, přičemž veřejnost měla být vyloučena jen v zákonem stanovených případech. V řízení před soudy platila zásada obžalovací.

V civilních věcech příslušela soudní moc soudům civilním (řádným, mimořádným a rozhodčím), ve věcech trestních občanským soudům trestním, za předpokladu, že nebyla zvláštním zákonem přikázána trestním soudům vojenským, nebo pokud tyto věci neměly být podle všeobecných předpisů projednávány v trestním řízení policejním či finančním. Ústavní listina stanovila, že pro celé území Československé republiky byl zřízen jediný Nejvyšší soud. Ten byl zřízen již zmíněným zákonem č. 5/1918 Sb.

5.7 Hlava pátá - Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské

Československá republika byla založena na ústavních principech občanské rovnosti, osobní svobody, svobody majetkové, domovní, listovní, svobody tisku, svobody učení, svědomí, svobody vyznání, svobodného projevu mínění v mezích zákona a právu petičním, shromažďovacím a spolkovém a současně i na právech národnostních menšin.

Československá republika dle zásad demokracie chránila národní menšiny a nepřisuzovala jim nepřivilegované postavení. Naopak, menšinám byla zaručena všechna jejich práva. Ústavním zakotvením práv menšin byl vyrovnán jejich

handicap příslušnosti k národnostní menšině. Ocitoval bych Ústavní listinu, konkrétně její § 128: „*Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.*“ Práva menšin užívat svého jazyka v úřední a školské oblasti upravoval vcelku liberálně tzv. jazykový zákon. V Československé republice si tak byly před zákonem všichni občané skutečně rovni a segregace neprobíhala ani na úřadech, jako tomu bylo za habsburského mocnářství. Obecný občanský princip zakotvený v § 128 Ústavní listiny je navíc ve prospěch menšin doplněn ustanoveními o ochraně menšin národních, náboženských a rasových dle hlavy šesté Ústavní listiny.

O dvou posledních hlavách Československé ústavní listiny by se dalo hovořit dlouze a téma samo by jistě vydalo na jednu diplomovou práci. Zvídavému čtenáři nabízím možnost, seznámit se s daným tématem v příložené příloze blíže.

Závěr

Nezávislý Československý stát byl vyhlášen 28. října 1918. Mohlo se tak stát díky úsilí zahraničního i domácího odboje a neméně významnou rolí československých legií. Československá republika se stala domovem pro více než třináct miliónů obyvatel pestrého národnostního složení.

Češi a Slováci v naprosté většině považovali její vznik za splnění staletého snu po svobodě a v porevolučním období dali volný průchod svému nadšení a radosti. Sympatie s Československou republikou se daly vysledovat i u majority Rusínů, které ještě zesílily po tom, co definitivně padla alespoň hypotetická možnost spojení Podkarpatské Rusi s Ukrajinou.

Ideu Československé státnosti hned od počátku odmítli Němci a Maďaři, kteří se uvnitř hranic nového státu ocitli. Československo pro ně představovalo nechtěný výsledek porážky Rakousko-Uherska a stát, se kterým se nechtěli identifikovat. Od počátku tak byly v Československu přítomny viditelné nacionalistické tendence Němců a Maďarů obývajících zejména pohraniční oblasti země. Po vojenských zásazích československé armády tyto tendence ochably a naplno se projevíly opět až v době ekonomické krize a nástupu německého nacismu k moci.

Nejuznávanější osobnost a vůdce zahraničního odboje, T. G. Masaryk, který se o stát nejvíce zasloužil, byl zvolen prvním československým prezidentem a ve svém úřadě setrval až do své abdikace v roce 1935.

Československá republika byla koncipována jako stát parlamentní hlásící se k ideálům demokracie a humanizmu, čehož, dle mého názoru, beze zbytku naplnila. Československá ústavní listina z roku 1920 byla moderním ústavním zákonem, který splňoval ta nejvyšší kritéria, a který svým občanům poskytl garanci širokého spektra práv a svobod, která jim byla až dosud upírána.

Dle mého názoru si (první) Československá republika vedla více než zdatně, a přestože jí čekal život poměrně krátký, právo na svoji existenci mnohokrát prokázala. Žel, v Evropě, v té době mnoho takových nebylo.

Resumé

The independence of Czechoslovakia was proclaimed on October 28, 1918, by the Czechoslovak National Council in Prague. Several ethnic groups and territories with different historical, political, and economic traditions had to be blended into a new state structure. The origin of the First Republic lies in Point 10 of W. Wilson's Fourteen Points.

The full boundaries of the country and the organization of its government was finally established in the Czechoslovak Constitution of 1920. T. G. Masaryk had been recognized by World War I Allies as the leader of the Provisional Czechoslovak Government, and in 1920 he was elected the country's first president.

The Constitution of 1920 approved the provisional constitution of 1918 in its basic features. The Czechoslovak state was conceived as a parliamentary democracy, guided primarily by the National Assembly, consisting of the Senate and the Chamber of Deputies, whose members were to be elected on the basis of universal suffrage. The National Assembly was responsible for legislative initiative and was given supervisory control over the executive and judiciary as well. Every seven years it elected the president and confirmed the cabinet appointed by him. Executive power was to be shared by the president and the cabinet.

Použité zdroje

Kněžní literatura

ČAPKA, František. Dějiny zemí Koruny české v datech. 3. opr. a dopl. vyd. Praha: Libri, 1999, 1001 s. ISBN80-7277-000-4.

GALANDAUER, Jan. Vznik československé republiky 1918. Praha: Svoboda, 1988. ISBN 25-045-88.

GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa: pařížská konference 1919. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2004, 677 s. Dějiny států. ISBN 80-246-0878-2.

GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa: pařížská konference 1919. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2002, 235 s. Dějiny států. ISBN 80-246-0519-8.

GRONSKÝ, Ján a Jiří HŘEBEJK. Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa: pařížská konference 1919. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2002, 266 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0520-1.

HARNA, Josef. Dějiny českých zemí II: Od poloviny 18. století do vzniku České republiky. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1998. ISBN 80-716-8522-4.

HOŘEC, Jaromír, Bohumil NĚMEC a František SOUKUP. Podkarpatská Rus-země neznámá. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1994, 310 s. ISBN 80-857-8751-2.

HOTMAR, Josef. Zrození republiky 1914-1918. Vyd.1. Brno: Stilus, 2005, 301 s. ISBN 80-903-5504-8.

KALVODA, Josef. Genese Československa. Praha: Pan evropa, 1998. ISBN 80-858-4609-8.

KAPRAS, Jan. Bohumil NĚMEC a František SOUKUP. Idea československého státu. Svazek druhý. Praha: Národní rada československá, 1936.

KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky, 1918-1938. 1. vyd. Praha: Libri, 2000-2003, 3 v. ISBN 80-7277-030-6.

KÁRNÍK, Zdeněk a Jiří HŘEBEJK. Malé dějiny československé: (1867-1939). 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008, 266 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-807-3631-468.

KLIMEK, Antonín. Říjen 1918: vznik Československa. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1998, 133 p. ISBN 80-718-5175-2.

KLIMEK, Antonín. Vítejte v první republice. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003. ISBN 80-865-1533-8.

KOVÁČ, Dušan. Dějiny Slovenska. 2. vyd. Překlad Emil Charous, Jan Urban. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 2011, 434 s. ISBN 978-807-4220-999.

KUBÍK, Lubomír. Těšínský konflikt. 3. vyd. Olomouc: Votobia, 2001, s. 453-877. ISBN 80-719-8458-2.

MACMILLANOVÁ, Margaret a [z anglického originálu ... přeložil Ondřej NOVÁK]. Mírotvorci: pařížská konference 1919. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, 677 s. Dějiny států. ISBN 80-200-1151-X.

MALÝ, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. přeprac. vyd. Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-720-1433-1.

PELIKÁN, Jan. Dějiny Srbska. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 677 s. ISBN 978-80-7422-217-7.

PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu. Vyd. 3. Praha: Lidové noviny, 1991, 4 v. (1851 p.). ISBN 80-7106-036-4.

PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu II. 3. vyd. Brno: Lidové noviny, 1991. ISBN 80-710-6040-2.

SOVINSKÝ, Jaroslav, Bohumil NĚMEC a František SOUKUP. Státní hranice Československa a České republiky. Vyd. 1. Praha: Věšrd, 2005, 310 s. ISBN 80-853-0542-9.

ŠVORC, Peter. Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 318 s. ISBN 978-807-1067-542.

VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. Česke pravni dějiny. 2. upravené vydání. Praha: Libri, 2000-2003, 3 v. ISBN 80-738-0257-0.

Právní předpisy

Zákon č. 1/1918 Sb. z. a n., jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení

Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém

Zákon č. 3/1918 Sb. z. a n., o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů

Zákon č. 5/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizuje nejvyšší soud

Zákon č. 449/1919 Sb. z. a n., o zákonné ochraně Československé republiky

Zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku

Zákon č. 155/1919 Sb. z. a n., jímž se prozatímně mění ustanovení notářských řádů ze dne 25. července 1871, z. ř. č. 75 a čl. zák. XXXV: 1874 a VII: 1886.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

Zákon č. 138/1919 Sb. z. a n., kterým se mění § 1. zákona ze dne 13. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n., kterým se mění zákon o prozatímní ústavě

Zákon č. 61/1981 Sb. z. a n., o zrušení českých šlechtických titulů

Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé

Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

Zákon č. 138/1919 Sb. z. a n., kterým se mění § 1. zákona ze dne 13. listopadu 1918, čís. 37 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě

Zákon č. 61/1981 Sb. z. a n., o zrušení českých šlechtických titulů

Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé

Zákon č. 508/1921 Sb. z. a n., Smlouva mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919

Zákon č. 328/1938 Sb. z. a n., o autonomii Podkarpatské Rusi

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé

Zákon č. 252/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti

Zákon č. 123/1920 Sb., z. a n., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny

Zákon č. 124/1920 Sb. z. a n., o složení a pravomoci senátu

Zákon č. 125/1920 Sb. z. a n., o volebním souděZákon č. č. 145/1924 Sb. z. a n., kterým se doplňuje a mění zákon o volebním soudě

Zákon. č. 125/1920 Sb. z. a n., o volebním soudě

Zákon č. 161/1920 Sb. z. a n., o volbě prezidenta republiky

Zákon. č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší Správní úřady ve státě československém

Zákon. č. 175/1919 Sb. z. a n., o zřízení a působnosti nejvyššího účetního kontrolního úřadu

Zákon č. 49/1919 Sb.. z. a n., o organizaci statistické služby

Zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadě

Zákon. č. 126/1920 Sb., z. a n., o zřízení župních a obecních úřadů

Zákon. č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy

Příloha

(Ústavní listina Československé republiky)

Hlava pátá

Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské

Rovnost **§ 106**

- (1) Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.
- (2) Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchyly od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje.
- (3) Tituly smějí být udílány jen, pokud označují úřad nebo povolání. Toto ustanovení netýká se akademických hodností.

Svoboda osobní a majetková **§ 107**

- (1) Svoboda osobní se zaručuje. Podrobnosti upravuje zákon jako součást této ústavní listiny.
- (2) Omezení nebo odnětí osobní svobody je možné jen na základě zákona. Rovněž jen na základě zákona může veřejná moc od občana požadovat osobních výkonů.

§ 108

- (1) Každý státní občan československý může se usazovat na kterémkoli místě Československé republiky, nabývat tam nemovitostí a vykonávat vydělkovou činnost v mezích všeobecných právních ustanovení.
- (2) Omezení tohoto práva je možné jen v zájmu veřejném na základě zákona.

§ 109

- (1) Soukromé vlastnictví lze omezit jen zákonem.
- (2) Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá.

§ 110

Právo vystěhovati se do ciziny může být omezováno jen zákonem.

§ 111

(1) Daně a veřejné dávky vůbec mohou se ukládati jen na základě zákona.

(2) Rovněž jen na základě zákona možno tresty hroziti a je ukládati.

Svoboda domovní

§ 112

(1) Právo domovní je neporušitelné.

(2) Podrobnosti upravuje zákon jako součást této ústavní listiny.

Svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové

§ 113

(1) Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře. Výkon práva spolčovacího a shromažďovacího upravují zákony.

(2) Spolek může býti rozpuštěn jen, když jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.

(3) Zákonem mohou se zavést omezení zvláště pro shromáždění na místech sloužících veřejné dopravě, pro zakládání spolků výdělečných a pro účast cizinců v politických spolkách. Tímto způsobem může se stanoviti, jakým omezením podléhají zásady předcházejících odstavců za války nebo tehdy, vypuknou-li uvnitř státu události ohrožující zvýšenou měrou republikánskou státní formu, ústavu nebo veřejný klid a pořádek.

§ 114

(1) Právo spolčovací k ochraně a podpoře pracovních (zaměstnaneckých) a hospodářských poměrů se zaručuje.

(2) Všeliké činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány.

Právo petiční

§ 115

Právo petiční přísluší každému; právnickým osobám a sdružením jen v mezích jejich působnosti.

Tajemství listovní

§ 116

(1) Tajemství listovní je zaručeno.

(2) Podrobnosti upravuje zákon.

Svoboda učení a svědomí. Svoboda projevu mínění

§ 117

(1) Každý může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem a pod.

(2) Totéž platí o právnických osobách v mezích jejich působnosti.

(3) Výkon tohoto práva nesmí nikomu býti na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru.

§ 118

Vědecké bádání a hlásání jeho výsledků, jakož i umění jest svobodné, pokud neporušuje trestního zákona.

§ 119

Veřejné vyučování budiž zařízeno tak, aby neodporovalo výsledkům vědeckého bádání.

§ 120

(1) Zřizovati soukromé vyučovací a vychovávací ústavy je dovoleno jen v mezích zákonů.

(2) Státní správě přísluší vrchní vedení a dozor na veškeré vyučování a vychovávání.

§ 121

Svoboda svědomí a vyznání jest zaručena.

§ 122

Všichni obyvatelé republiky Československé mají v stejných mezích jako státní občané republiky Československé právo vykonávati veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon ten není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy.

§ 123

Nikdo nesmí býti ani přímo ani nepřímo nucen k účasti na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské.

§ 124

Všecka náboženská vyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 125

Vykonávati určité náboženské úkony může býti zakázáno, odporují-li veřejnému pořádku nebo veřejné mravnosti.

Manželství a rodina

§ 126

Manželství, rodina a mateřství jsou pod zvláštní ochranou zákonů.

Branná povinnost

§ 127

(1) Každý způsobilý státní občan republiky Československé je povinen podrobiti se vojenskému výcviku a uposlechnouti výzvy k obraně státu.

(2) Podrobnosti upravuje zákon.

Hlava šestá

Ochrana menšin národních, náboženských a rasových

§ 128

(1) Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.

(2) Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku není žádnému státnímu občanu republiky Československé v mezích všeobecných zákonů na závadu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání.

(3) Státní občané republiky Československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívatí jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu.

(4) Tím však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo budoucně vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní i účinného dozoru.

§ 129

Zásady jazykového práva v republice Československé určuje zvláštní zákon, tvořící součást této ústavní listiny.

§ 130

Pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem ústavy lidumilné, náboženské a sociální, školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíc k národnosti, jazyku, náboženství a rase, sobě rovni a mohou v těchto ústavách volně používatí svého jazyka a vykonávati svoje náboženství.

§ 131

V městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého, zaručuje se dětem těchto československých občanů ve veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy vyučovací přiměřená příležitost, by se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, při čemž vyučování československé řeči může býti stanoveno povinným.

§ 132

Pokud ve městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek státních občanů československých náležících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají býti určité částky vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání.

§ 133

Provedení zásad §§ 131 a 132 a zvláště vymezení pojmu "značného zlomku" vyhrazuje se zvláštním zákonům.

§ 134

Jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásiti za jednání trestné.

T. G. Masaryk v.r.
Tusar v.r.
Staněk v.r.,
jako ministr pošt a telegrafů a v zastoupení
nepřítomného ministra vnitra
Houdek v.r.,
jako ministr pro zásobování lidu a v zastoupení
nepřítomného ministra veřejného zdravotnictví
a tělesné výchovy a nepřítomného ministra
pro sjednocení zákonodárství a organisace správy
v republice Československé

Dr. Beneš v.r. Klofáč v.r.

Sonntág v.r. Dr. Heidler v.r.

Habrman v.r. Dr. Winter v.r.

Prášek v.r. Dr. Franke v.r.

Dr. Veselý v.r. Hampl v.r.